

Tartu Riiklik Ülikool
Üldise Ajaloo Kateeder

**Benjamin Franklini
ühiskondlik-poliitilised
vaated ja tegevus**
Diplomitöö

Ajaloo osakonna
V kursuse üliõpilane
Meeli Lehtsalu

Juhendaja:
dots. H. Piirimäe

Tartu 1970

Sissejuhatus

Teise maailmasõja periood oli tähtsaks etapiks Ameerika kodanlike ajaloos mõtte areagus. Rahvuslike eneseteaduse intensiivne kasv sünnitas progressiivse kodanlike maailmavaate. Ameerika kolooniad andsid sel perioodil esimese väjapaistva kodanlike valgustaja Benjamin Franklini, kes on teatud nii ühiskonna- ja poliitikategelase kui ka teadlasena.

Sama ühiskondlik - poliitiline tegevus on tihedalt seotud Ameerika kodanlike revolutsiooniga, ameerika rahva õiglase nõitlemisega sõdadele aast 1775-83 aastal. Nõukinnisväärsed tegevused saabu-

tas Franklin ka diplomaadina
Pariisis tseisimussõja ajal.

Politiilise tegevuse kõrval pöö-
rutas ta suurt tähelepanu majan-
duse, religioosi ja novaali küsi-
mestele. Franklin ei püüdnud
probleemil lahendada mitte ai-
nult teoreetiliselt, vaid kositas
neist paljusid ka oma praati-
lises tegevuses. Tema eestvedami-
sel loodi Amerikas filosoofia
ühing, ühiskondlik korraõpetus,
kõrgkool ja akadeemia. Tõdemana
sai ta maailmalis teatavaks kui
piksevõranda leiutaja.

Diplomitöö teema on eluline
18. sajandi Amerikas ühiskondlik-
poliitiline mõtte maailmese seis-
kohalt. Franklinile kui mõtle-
jale Amerikas kolooniate is-
seisusest on pööratud meie
ajaloosolases kirjanduses liiga vä-
he tähelepanu.

Käsitlev diplomitöö püüab
anda ülevaate B. Franklini
elust ja tegevusest seoses 18. sajandi

Ameerika majanduslike ja poliitilise olukorraga. Prantsuse kriitik ja kirjandusajaloolaan Septe-Bebe kirjutas: "Et otsustada Franklini kui kirjaniku, majandusteadlase ja mitmesuguste kasulike leetrite autori üle, tuleb endale hästi ette kujutada koda noort meest tema ajastul ja tema kohal, tema kaasnaadlaste keskel..."¹

Töö peatükkides jaotamisel on rõhk asetatud probleemide käsitlusele. Selgõtte on elulegu ja vaadete kirjeldamine, mida käsitletakse töö esimeses peatükis, valdi väija teadud Põhja-Ameerika arengu probleemide taastal.

Tüses peatükis vaadeldakse Franklini poliitilist tegevust sotsialismisõja ajal ja tema osa Ameerika madikelaas Pariisis. Poliitiliste vaadete arengus tegi Franklin läbi kolm etappi:

¹ B. H. Брагуннев. Франклин, Москва 1934, lk. 61.

tema töekspeidamiseks enne He-
sivussõda ja vaadete muute-
mine sõja ajal.

Selmasõda osas autor iseloo-
nestab B. Franklini majandus-
alaseid töid ja tema hinnanguid
eri majandusharudele. Selles pea-
tükis püütakse näha segitada,
millisena kujutas Franklin õane-
likku uus-singlismaad. Peajool
Amerika ajaloosel on mitmeid
teora. talupidajate filosoofia²,
mille suu ka autor lähemalt käsit-
leb.

Majandus peatükis „Franklin
süü hinnangid ja vaadete“ on rõhu-
panded sõitlusele rõhutatud rah-
vaste vahastamise eest, tema tege-
misse kaardide propageerimisel
ja vaadeteide levitamisel.

Diplomitöös ei leia käsitlemist
Franklini tegevus füüsikena ja
teaduslike tööde kohta Neumaaga,
mis see ei kuulu antud teema

---

² Американизме просветлении,
т. I. Москва 1968, стр. 60.

valdkonda. Ise taotleb olla just ajaloalane uurimus, mitte aga igapäevane käsitlus Franklinist.

Käesoleva diplomite töö niijuh-
tamisel on allikmaterjalina ka-
sutatud B. Franklini „Valitud
tööd“³, mis sisaldab terve rea
teema tähtsaimaid töid ja „Auto-
biograafia“. Need tööd ja artik-
lid annavad ülevaate tema
suhtumisest monarhi ja eralisk-
ca religioosi ühiskonnas, rõ-
hutada rahvatähtsuse ning sisaldab
Franklini pamflette, milles an-
takse nõuandeid majanduse ja
poliitika valdkonnas. Tema „Au-
tobiograafia“ ilmus esmakord-
selt prantsuse keeles 1791. aastal
ja inglise keeles 1793. aastal. See
on hõlpsasti allikas Frank-
lini tegevuse ja vabadite liik-
mavõrgimisel aini 1757. aastani.
Franklin ise teavistas, et ta kii-
retas „Autobiograafia“ kui sei

3 B. Франклин. Избранные
произведения, Москва 1956.

uel noor ja jättis rahule kõik fau-
tid ja tööd, mis võisid olla ka-
sutud noorele tegejale.⁴

ilmsel ülevaate Franklini
elust ja tegevusest annab nõuko-
gude ajaloolane M. I. Radovski
oma populaarteaduslikes töös
„Benjamin Franklin.“⁵ M. I. Radov-
ski on töö osadeks jaganud län-
tuud Franklini tegevusest kro-
noloogilises järjekorras. Kõik juu-
dused võib lugeda sola, et
B. Franklini raateid ning sek-
tsionist mitmesugustesse proble-
midesse on käsitletud pealis-
kandset. Töös esineb ka üksi-
keid kronoloogilise uigu, all-
kõrrelda „Autobiograafia“.

Tähtsaimad etappid Ameerika
antireligioosse mõtte ajaloo os
uurimise ajaloolane N. M. Gold-

---

⁴ Н. М. Тольбукин. Свободомыслие
и атеизм в США (XVIII - XIX вв.), Москва-
Ленинград 1965, в. 19.

⁵ М. И. Радовский. Benjamin
Franklin (1706-1790), Москва-Ленин-
град 1965.

ing. Tema tööd annavad referen-
riiva ülevaate Franklini meeltemi-
nest religioosni ja morali küsi-
mestesse. A. N. Ananajaja töö
"Benjamin Franklini lapsepõlv
ja noorus" on tema elu üldisö-
naline ja vanaaegne käsitus.⁷

1956. aastal tähistati palju-
des Nõukogude Liidu linnades
Benjamin Franklini 250 - sünni-
aastapäeva. Laskajalehtedes ja
rajudes ajakirjades tekiti selle
tähtsa meeldumise puul artia-
leid, mis olid pühendatud
Ameerika valgustaja elule ja te-
gevusele. Tema filosoofilist pä-
noadit käsitles M. P. Baskin ar-
tiklis "Näepruustev Ameerika

---

⁶ Н. М. Тольдберг. Вопросы религии
в кругу В. Франклина, "Ежегод-
ник музея истории религии и
атеизма", т. II Изд. АН СССР Москва-
Ленинград 1962, кн. 214-240;

Н. М. Тольдберг. Свободомыслие...

⁷ А. Н. Ананасова. Детство и
юность Бенджамин Франклина,
СПб 1993.

nõbleja.⁸ Kujutise autor märkis, et Franklini vihvad väga astuvasel kõõvsõdade vastu ei ole kehtapäeva Ameerikas kaotanud oma aktuaalsust.

Franklini paljude teoste hulgas on tähtsal kohal teos, mis on pühendatud majandusvaldustele seismisele, kuid mida on veel saanud väga vähe uuritud. Sama teemalastapäeva peetud kujutas N. A. Kazakevitsi artikli "Benjamin Franklini vaated majanduskeismisele."⁹

Teemad probleemid Ameerika ajaloost on käsitletud A. V. Jfimov¹⁰ ja neegrite olemisest on uurinud U. Z. Foster, kes pühendas sellele

---

⁸ M. П. Баккин. Выдающийся американский земледелец, "Вопросы философии", № 6, 1955, в. 70-80.

⁹ В. А. Казакевич. Воззрения Бенжамин Франклина по экономическим вопросам (к 250-летию со дня рождения), "Вопросы экономики", № 2, 1956, в. 114-121.

¹⁰ А. В. Ефимов. Очерки истории США, Москва 1958.

teenale töö, Nõgerrakvas Ameri-
ka ajaloos.¹¹¹

Kuna Amerika valgustajate
raateid ja tegevust on meil vähe
uuritud, siis astud diplomitöö
esmängiks on anda ülevaade
B. Fraanklinist kui tunnustatud
õhukonnan- ja poliitika tege lanest
ning valgustajast.

111. З. Босмер. Незримый
народ в истории Америки,
Москва 1955.

I B. Franklini maailmavaate
kujunemine ja poliitilise tegevuse
algus

17. sajandis algas intensiivne
kolonisatsioon Põhja-Ameerikas.
Kõige rohkem kändas inimesi väeja
Inglismaalt. Autorid, kes illustreerisid
tavaliselt Inglismaa elu 17.
sajandil, rõhuvad rahvama-
side rakordust vahest. Linnades
ei jäänud kõigile tööd, sest ka-
pitaleemi arenenine toimeus kõige
uatuslikemalt põllumajandus-
es ja manufaktuurtootmisel ei suut-
nud vastu võtta kõige vaba töö-
jõudu. Emigratsiooni põhjuseks
osutus materiaalne vajadus ning
Inglismaa valitsus teatas emi-
gratsiooni seadusega, et
laski saada „õelligest ja ra-

hulolematest elementidest. "Sei-
 seks väjaraändamise põhjuseks
 oli usk, sest mõigil, kes suhtusid
 kriitiliselt Inglismaale võimutse-
 vasse anglikaani kirikusse, oli
 ootlik jääda kodumaale. Kõr-
 B. Franklini isa ja ema eiid
 sunnitud Inglismaalt väja rän-
 dama usulistel põhjustel.

Inglise valitsus nägi kolooniates
 nende eesmärgi: ühest küljest vas-
 deldi kolooniaid kui turgu ing-
 lise kaupadele, teisest küljest -
 kui mitmesuguste toormaterjalide
 allikat. Esimene inglise asula
 rajati puritaanide¹ poolt 1620.
 aastal praeguse Massachusettsi
 esauigi territooriumil. Kümne
 aastat hiljem sai selle territooriumi
 keskuseks Boston.²

6. jaanuaril 1706. aastal
 sündis Bostonis Benjamin Franklin.
 Tema vanemad eiid saaneti
 Amerikasse emigreerunud Iir-

---

¹ Puritanism - religioosne ja hiljem ka poliitiline vool, mis tekkis 16. sajandil ja nõudis inglise kirikku puudust-
 nist katoliiklusest.
² M. U. Pagobekuu, lk. 10.

Britanniast 1685. aastal ja asu-
nud elama Bostoni linnas, kes
elas seal ajal juba 5000 elaniku³
18. sajandi I poolal oli tähtsaimaks
linnaks ja komandantskonnaks
Franklini sõjaväeüksus, kes siis elas
juba 15 tuhat elaniku. Frank-
lini eemil oma meespojad ja lei-
dis, et tema esivanemad päri-
nesid Suttoni külast Northamptonist⁴,
kes nad elasid umbes 300 aastat
ja neil oli umbes 30 aastat noor⁵.
Tema esiisa Henry Franklin (1573-1646)
oli sepp ja see elukese kandus
edasi põlvkondade vältel vani-
matle poegadele⁶. Franklin oli
15. laps perekonnas. Ta oli „noore-
ma poja noorem poeg, kes oma kord
oli noorema poja noorem poeg
ja nii veel põlvkonna vältel.”⁷

---

3 А. Н. Анненская, lk. 10.

4 Krahvkond Inglismaa keskosas,
süü pärinevad ka G. Washingtoni vane-
mold.

5 В. Франклин. Изображение... lk. 419.

6 Там же, lk. 419.

7 Там же, lk. 420.

Franklini isa bunnis kõsti värvimeeskonnas, keena aga Inglismaa kodas Amerikasse sisse teus-tililitasteid, mis ei saanud ta oma oskusi seal kasutada. Isa avas Bostonis seebi- ja küünlavalmistamise töökoda. Franklin ise kirjutas, et oma põhitööl ei saanud ta rikkaks ega rikkusid näg isimesed avastada tema elus mõõdukas vaesus ja teadmatuus.⁸

Inglise kolooniate ajaloos ei ole 17. sajandi teine pool kerget aeg, sest järelitati kõiki neid, kes julgusid avaldada valitseva elukorra kohta oma kriitilisi mõtteid. Ümberantjate oli keelatud organiseerida ettevõtteid, mis võisid naajustada inglise kaubandust uues maailmas. Agrarismis osutus algest peale kõige tähtsamaks kolooniate elus. Maasemaad oli

---

⁸ В. Франклин. Избранные... К. 418.

põlvkondade jaokssele Amerikas
rejuveneema elavõndseks. Maa mee-
kus sõltus sellest, kui palju asukas
suutis maad rentida. Nõmes ko-
loonias anti maatükk teenete eest
neile, kes töötasid kohtes, prestri-
na või õpetajana. Massachusettsis
anti maad esmõngile ergutada
sevesnite, soola, raua, vase ja
püssirohu ettevõtete loonist.⁹

Massachusettsi keberner märkis,
et selles koloonias tuleb „ihte ren-
difarvui kohta viisteist maasna-
nikku.“¹⁰ uus-Inglismaale ei tek-
kinud suureid istandusi, ka-
ge se teinies lõunapoolsetes
kolooniates, kus maa läks ikalt
vanemale pojale või valitseva
majomaa di süsteemi järgi, mis
aitas säilitada maavaadest
tervikena. Põhja poolsetes ja
kuskolooniates jaotati maa
võrdselt kõigi laste vahel, kes-
juures vanem poeg sai kaks kor-
da rohkem.¹¹

---

9 A. Pokesmer. Американыскый
капитализм 1607-1800, Москва 1950,

10 Тамас, ек. 40.

ек. 40.

11 Тамас, ек. 41.

Isegi uus - Inglismaal, kes töös-
tus ja kaubandus olid enam
arenenud kui mujal Ameerikas,
noodestas põllumajanduslik
elanikkond 9/10 kõigist kolo-
nistidest.¹² Ka linnaelanikel, kes
tegelesid manufaktuurse töös-
tusega, olid enamikel põllud,
aiad ja kariloomad.

Ameerika kolooniate area-
gis elanused varsti majan-
duslikud erinevused. Ehitte
arengusuundade järgi võib
kolooniad jagada kolme grup-
pi: põhja-, kesk- ja lõuna kolooniad.¹³
Põhjapoolsetes kolooniates arene-
sid kõige enam käsitööstuslik
ja manufaktuurne tööstus ning
merekaubandus. Uus - Inglismaal
meredäärstes osades ehitati kee-
rel hulgal laevu. 18. sajandi kes-
kel oli kolmeandik laevadest,

---

12. А. П. Бурченко. Американизация
Депрессивной провинции XVIII века,
Москва - Ленинград 1960, стр. 9.

13. Põhjakolooniad - Massachusetts, Rhode Island,
New Hampshire, Connecticut. Kesk kolooniad -
Pennsylvania, New York, New Jersey, Delaware.
Lõunapoolsed - Virginia, Maryland, Põhja-
Carolina, Lõuna Carolina, Georgia.

nis sõitsid Briti lipu all, ehita-
tud Amerika koloonias.¹⁴

Inglismaa valitses keelas kolonia-
tel toota raudsemeid, kuid ne-
da raudu kinkiti avalikelt.

Pennsylvanias, New Jersey ja Mas-
sachusettsi kolooniaid määrati
isegi preemia ettevõtetele,
kes valmistasid rauatootsmeid.

Niite ainult metallurgia, vaid
ka mitmesugused teised töös-
tusharud saavutasid kolonia-
tes tähelepanuväärse arengu.

Kolonistid - maaharidajad olid
samm ajal seppadeks, naha-
tööliseks, jättiseppadeks ja kang-
neks.

Keskkolooniate areamine
tegeesid peamiselt raud-
turgu. Siin elasid kõrvalt
väikese meritega ka suured is-
tanduste omanikud. Uus-Inglis-
maa ja keskkolooniaid ka-
neidaid täielikult areva-
jadusi põlvkondadesse.

---

¹⁴ A. B. Ефремов, lk. 55-56.

alad, suurem osas ka mitme-
suguste tööstustoodete osas, mi-
da neeti isegi lõunapoolsetesse
kolooniatesse, kus tööstuses oli vä-
he arenenud.

Kõigis kolooniates oli kolm grup-
pi töötavaid elanikke - orjad,
pessuid ja palgatöölisid, kes
olid ilmselge peaaegu kõigist po-
litiilistest õigustest. Kõige alan-
davamas suunas olid neger-
orjad, keda ekspluateeriti ja
põlati. Klassirõhkmise ja kas-
silise diskrimineerimise süsteem
koloniaalses Ameerikas oli järg-
mine: kõige kõrgemal seisel naga-
autokraatia; nende järel tulid
kaupmehed ja teised kodan-
like kihid; madalamal sei-
sil väikefarmerid, käsitöeli-
sed ja valged palgatöölisid,
uulgi madalamal meelitoid,
nulatid, saabod ja lõpuks
negrid ning indiaanlased.¹⁵

---

15 Ч. 3. Фосмер. Очерк колони-
альной империи Америки,
Москва 1955, кн. 121.

Neuagie mejal ei võtnud neg-
rite ja indiaanlaste diskrimii-
nerimine nii teravat keju kui
Põhja-Ameerika kolooniates.

Inglise päritoluga elanikkond
koosnes lõuna kolooniates pea-
miselt põlasõjades, kuid juba
17. sajandi lõpul ületas musta-
de sõjades arv põlasõjades ar-
vu. Täiustatud sõjanduslikes
koloonias, lõuna-Carolinas
oli 1708. aastal 120 valget sõja
ja 4000 neegeri, sõja-indiaan-
lasi oli 1400. Arvatakse, et
inglise kolooniates oli 1714. aastal
kõrge 60 tuhat neegeri,
1760. aastal 310 tuhat ja
1775. aastal - 500 tuhat.¹⁶

Ameerika majanduslike
arengute selles esimeses
aastakümne, kartes konkurentsi ja nende
kõrge majanduslike sõl-
tumatust, püüdis taastada
tööstust ja kaubanduse arengut

---

¹⁶ A. B. Ефремов, lk. 83.

kolooniates. Asemade najanduslik korraldus oli taastamiseks ja piduriks teetline jõeäärde arengule.

Kõnes kolooniate najanduslik arenguga ja vastuseude tekkimisega metropoliiga tõusis päevakorda küsimus poliitilisest ja riiklikust korraldusest. Inglise valitsus püüdis igati tugevdada ja kindlustada kolooniate najanduslikku ning poliitilist sõltumust enamaidast.

Kolooniate esotsas olid keiserriigid, kes nimetati keeringa peelt kaubandus- ja maaühistonraatia hulgas, keeringline ametnike saat või saadeti korrald Londonist. Erinevalt eeldestest reeglitest kann keeringlinke kolooniat - Connecticut ja Rhode Island valisid ise keiserriigid, keid enne kei keiserriikust ametisse, pidi ta keeringalt kindluse saama.¹⁷ Keiser-

---

¹⁷Хорошки новой и новейшей историки США, том I, Москва, 1960, стр. 41.

neril oli omaa nõnda ärgus nää-
kata kohtulikmed ja ametnikud
koloniatsi juhtimiseks. Kõigis no-
loniatsis olid sama seadesand-
likud kogud, kuid poijudel
neist oli tegelikult ainult nõu-
andur nääl. Iga otsus, mis oli
vastu võetud seadesandlike
kogude poolt, astus ainult siis
jõusse, kui see ei olnud vastu-
olees metropolis kehtivate sea-
dustega ja kui kuberner ei pan-
nud vetot peale. Nii oli kogude
koloniaalse perioodi vältel vastu-
olu kubneri ja seadesandlike
kogude vahel.

Tähtsaks asjaks oli kolo-
nistide mõttelis poliitiline nor-
raalse demokratiseerimise ja
daniakonna raiuvõimega laien-
damise eest. Koloniatsis toimunud.....
valimised kõrgel harakaslike tren-
suse all. Parakate riikidele,
kelleks olid lõunapoolsetes no-
loniatsis sumpantatoid-

ajapidajad, põhjapõlletes ko-
looniatsi suurmaaruumade ruul
ja kodanlikes, ^{kaasajate} kõik poliitilised
õigused. Näitena võib tuua
Pennsylvania, kes valimisõiguses
oli ainult kaheksa protsendil
põllumajandusega tegelevast
elanikkonnast. Philadelphia,
seeminas linnas selles koloonias,
kõttis valimistest osa ainult
kaas protsenti elanikest.¹⁸

Selles majanduslikes ja
poliitilises sukkorras nõodus
Benjamin Franklini lapsepõlv;
teimes tema maailmaarvate
rühmamine. Iga inimese elus,
tema saadete rühmamine elen-
dab suurt osa kasvatus, mis
on saadud just lapseas.

Noor Franklin oli kõige enam
sotud isaga, ka välimus ja
islooni elid neil tarneid.
Tema vanaisa võttis aktiivset
osa ühiskondlikest tegevustest,
pooldas liberaalseid vaateid

---

¹⁸Очерки России ... стр. 43.

ja oli vastu indiaanlaste jä-
litamiseks.

Loge ees austas Franklin
vanemaid ja avaldas neile
sügavat tänu rasvateest.
Sua teendeid väjendas ta sõ-
nades, mis on kaetud vanemate
kallakividele.

Sin pekkavad Josiah Franklin
ja Abia, tema naine.
Nad elasid õnnelikus abielus 55
aastat, mitte mõisate ja täht-
sate ametite, vaid töö, heale ja
jumala armu läbi heidsid
nad oma suurt perekonda
rõõluses. Nad kasvatavad rää-
kivat naisele üles 13 last ja 7
lastelast.

Sas nende ees innustab sind
sine töödes, lugeda ning looda
jumala armu peale. Tema oli
kõrgealune ja tark mees, ta
naine aga tagasihoidlik ning
nooruslik. Nende noorem poeg
asetas tänuvõlles sulle kalla-
stvi nende mälestuseks.¹⁹

suurt mõju tema karvatuksle avaldas onu Benjamin, kes ku- ges palju, oskas rasvalt kriie- tada ja tundis keegi poolest raste. Onu oli ka see, kes pool- das haideese andmist noorele Benjaminile.

Nii nennad teelid koolist, siis Frankliin jälgis täpselt, kuidas need häädadid tähti ja riigutaseid. Nii õppista hege- ma väga noorena ja, nagu Frankliin ise meenutab, ei mä- lita tema aega, mil ta seda ei osanud. Frankliin nennad, nagu enamus noori inimesi selles linnas, seid käsitöölised. Lapsepõlvest peale erines Ben- jamin nendadest ja tundis ke- vi kaamatetarnuse raste, isa näiböö teda ei köitnud. Ka muu ei soovitud, et tema no- remast pojast saaks käsitööl- ne.

18. sajandi aegsele olele õppe- asutused kirikus kões ja koolide

õllesandeks oli raimulikuks
ettevaatamiseks. Kusagil sea-
destes ei rüüatunud kordustest
keelduda ühe või teise kiriku
juurde, kuid praktiliselt oli
see kohustuslik. Omaenerikas
oli Ameerika põhjapoolsetes ko-
looniates peritavalisus, mis oli
vastupidiselt Inglismaal valit-
seva religiooniga.

Ka Josiah Franklin otsus-
tas oma kümnenda poja anda
kiriku teenistusse. Sepärast ma-
diti noor Benjamin s. aastast
grammatika kooli, sest selle
õppeaastase lõpetamisel oli või-
malik astuda ülikooli, mis avas
võimaluse raimuliku karjää-
riks. Selline õppeaastus aias lä-
bedal - Cambridge (Massachu-
settsi osariik). Kõik isa sõbrad
kütsid selle etuse heaks.

Koolis teidid kogu iluüks

Franklini ebatavalised õi-
ned. Esimese õppeaasta kestel
nõudis Benjamin üle teise klassi,

aga aasta lõpuks oli võinud
üle minna kolmandasse klas-
si.

Kaske majandusliku olukor-
na tõttu tuli Franklinil sel-
lest koolist lahkuda ja isa pa-
ri poja kooli, kes õpetati riiji-
taust ja aita meetinot.²⁰ Iso-
lis sai noor Franklin esimesed
esimesed oma mõtte riijali-
neks väjendamineks.

10. aastal alustas Franklin
tööd isa töökojas, kuid see töö
ei olnud talle siidamiselõhed-
ne. Nagu ta hiljem kirjutas,
avaldus tal siis juba see ri-
dagi ise algatada, kuid mitte
kõik need algatused ei leid-
nud õiget suunda.²¹ Isa nõttis
poja kassa jautuskairedele
tutvustas teda mitmesuguste
kaitsõoaladega ja püüdis lei-
da Benjaminile needivad te-
gevust. Franklinile meeldis kõik,

---

²⁰ B. Franklin. Избранные. ... 10.
423.

²¹ M. U. Раговецкий, lk. 18.

reis nõudis kunsti ja oskust. Selle etteotsati õpetada trükkikunsti ja selleks saadeti nasa Franklin vanema nasa juurde, kes elas Bostonis trükkikoja.

Ka see ettevõtte jättis teated jälje ja osutus Franklinile kasulikuks. Nana trükkikoja oli saanud kuni, kuni kogunud Bostoni haritumaid ja progressivalt mõtlevad inimesed. Nagu kõik teinudki õppesid, ei saanud Franklin oma töö üst mingit kasu. Eelis oli ainult selles, et tal ei tulnud taseada õppemaksu. Benjamin emandas teistest riivestri töösuse. Jänu tutvusele raamatukaupluse õpiratsega, sai ta sel perioodil palju lugeda. Raamatukaupluse emandis lubas kantada oma raamatukogu, mille saadeti Franklin tutvus emandorollet pajude autorite töödega. Tä lehes

Plutarchose „Eluokirjeldest“,
riigiarst D. Defoe „Kogemusi pro-
jektidest“ („Essay on Projects“), mida
peetakse tema esimeneks õpikeks.
Oma plaanides lõi D. Defoe
nii raugeli, et tegi ettepaneku
stidori ideadest riigitegelast
nii ahistokraatide, vaid kaap-
mest kulgast, kes tõnne oma
tööalaste kogemustele oskavad
hõltsi lövi saada inimestega ja
tulevad paremini toimne ka prak-
tilise tegevusega. See oli tal ajal
liiga jülge mõte, sest Ingliseaeg
ei olnud veel aeg Defoe ideali-
dile. Defoe lõi kaugemale Lohin-
soni ülese näol, mille Franklin
nõhtis endale esimeseks ja püü-
dis tema õpetusi silmas oma
praktilises tegevuses kasutada.

Franklin hakkas ka ise
leuletama ja kirjutas kaks
sallatadi.²² Ja tutvus Colliniga,
kes oli saavuti hantaleid riigiar-
dest. Nad koostusid sageli ja

---

²² В. Франклин. Избранные. — стр. 427.

vaidlesid paljude neid huvita-
vate küsimuste üle. Eriti dar dis-
kussioon teinud probleemide üle, kas
naistele on vaja haridust. Collins
oli arvamusel, et naistele ei ole
vaja haridust anda, sest nad ei
ole loodud poolt selleks kohandus-
tued, kuid Franklin nõitles ja
arutles teisiti. Tõel peicoodil oli
naistele Ameerikas keelatud
õppida kõrgemas koolis. Tardle-
jad korraldasid riigialiku
dimensiooni. LUNA Collins omas
paremini oma nõtteid riigialikult
võjendada, mis võitis ta vaidle-
se. Franklin oli argemeatide poo-
lest palju tugevam, kuid ta ei
osanud oma nõtteid nii selgelt
riigialikult väljendada. Sellest
ajast alates ta hakkas hoolika-
malt louesid jälgima ja stiili
parandama. Franklin leges kõi-
re, mis rätte rattes, nõitles iga
raamatu üle järel, lähemas au-
tori nimekohvale kriitiliselt
ja piüdis nende jätta ovest.

Franklin oli 15. aastane, kui ta vanem vend hakkas välja andma ajalehte „New England Courant”.²³ See oli arvult neljas ajaleht Ameerikas, kahte aiti enne välja Bostonis „Boston New Letter” (1704) ja „Boston Gazette” (1719.), ühte Philadelphias „American Weekly Courant” (1719).²⁴

Ta hakkas kirjutama vana ajalehele artikleid Silence Dogoodi nime all. Need kirjad sisaldasid riidedat kritiiki kohalike koormete ja ühiskonna korralduse kohta. Bostoni linna valitses kuberner, kelle juures töötas nõukoju, mis koosnes rikkastest kodanikest, ja Esindajatekoda, mille liikmed valiti kolonistide poolt.²⁵ Nende kane valitsemisest see kahele rahukeliseid ja vastuolulisi kajastas „New England Courant.” Ühendas kirjas ajalehele ta and-

---

²³ В. Франклин. Избранные... кн. 431.

²⁴ М. И. Раговерский, кн. 28.

²⁵ А. К. Американская, кн. 80.

les küsimuse üle, kes kaabustab rohkem ühiskonda: silmakirjastaja, vagastaja või rumal inimene. Franklin arvates toob numinat otte silmakirjastaja, kui ta võtab oma riigivalitselisest. Rumal võib kaabustada ennast ja nõnda oma lähedast tuttavad, silmakirjastaja petab aga parimaid inimesi, sundides neid ülistama oma väikese heategi.²⁶ Süngides nende kirjade sügavasse ühiskondlikku mõtmesse, on raske uskuda, et kirjade autoriks oli 16-aastane noormees, kes alles oli astumas ellu.

Ühiskonna põhede terava kriitika tõttu seliti ajaleht ja Franklin otsustas sõita New-Yorki. Tä teadis, et isa ei nõustu sellega ja seepärast tuli kodulinnaast lahkuda salaja. Et saada raha, tuli tal ära müüa osa raamatuid.

Uus elu algas ebaõnnega, sest aineke trükkikoja omanik Bradford ei vajunud abile: tööd oli vähe,

²⁶ M. U. Сазовский, lk. 30.

aga soovijaid paigju. Bradfordin
pejale oli Philadelphia oma tüü-
kirkoda ja temaal meri abiline ning
nii soovitatigi Franklinile sinna
sõita. Enne keeti ta jõedis uude
linna, tueli üle laada paigju ras-
kusi. Ühe osa teest läks ta jalgu,
teise osa sõitis ta paadiga. Kord
Franklin isegi kahetses, et ta
jättis naha kodus.

Philadelphia oli rajatud 1682.
aastal kapteni T. Holme'i poolt.²⁷ Ajal,
mil Franklin sinna elama asus,
oli linnas umbes 10 tuhat elanikut
kõige erinevamate erialadega ja
päritoluga, kellest enamus oli emi-
greerunud Inglismaalt. Koloniat
nimetati selle valdaja W. Penni ni-
me järgi Pennsylvaniaks.

Selle linnaga on seotud ko-
tud ka B. Franklini elu. Seni
tänapäevani nimetavad Phila-
delphia elanikud uhkusega teda
oma kaaskaaslasteks.

Normales külastas Bradfordin

poja treükikoda, kuid rajaks
sua tööd si leidnud. Lähedal
oli veel teine treükikoda, mis au-
kus Seimerile ja kes lubas talle
tööd anda. Mees lianas avane-
sida palju soodsamad võima-
lused lugemiseks ja enesetäienda-
miseks. Franklin tutvus noortega,
kes olid huvitatud kirjandus-
sest, moraali probleemidest, aja-
loost ja teistest huvipakkuvatest
asjadest. Hiljem meenus ta
meeldivaid jalgutsükke ja kla-
raid vestlusi lestu üle.

Siin selgus, et Seimer ise oli
erialalt laadaja ja treükikodastist
suurt ridaagi si teadnud. Trei-
kikoja sissepääde oli vana keneid
ja Franklin lubas emale, et
tateeb kõia korda.

Franklinit külastas Pennsylv-
vania kuberner W. Smith, kes soovi-
tas tal rajada oma treükikoda
ja kinnitas, et aitab kõigi vahen-
ditega kaasa sellele ettevõttele.
Kuberner soovitusel otsustas Frank-

lin seita Londoni, et osta nime-
seadeid ja täiendada eua eri-
alaseid teadmise. W. Keith lubas
talle kaasa anda kirja, kes pi-
did olema kõik vajalikud and-
med ja treated, kuid alles lae-
val segus, et kuberner oli teda
petnud ja ringisugust kirja
Franklini jaoks ei olnud.

Kaer jõudis Londoni 24. det-
sembril 1724. aastal.²⁸ Müüd oli
Franklin ühinda võõral maal
ja võõres linnas ilma datuma-
henditeta ja tutvustametita.

Nii algas esimene Londoni periood
tema elus. Uuesti sõjaväel noort
trükkalid kaõnesteuimise. Lõpuks
leidis ta tööd tee ajal tuated kir-
jastaja Samuel Palmeri juures, kelle
trükkimajas anti väija inglise filo-
soofi W. Wollastoni teose, "Püü-
giooni elemes" teine trükk.²⁹ Frank-
lin oli tuttav ka Doene'i töodega

---

28 В. Франклин. Избранное... лк. 451.

29 Ламас, лк. 453. М. С. Радовский ексликит
(М. И. Радовский, лк. 56) — "келмас
тнүүкк".

ja mõned wõllestoi argumendid
tundeid talle pealiskaudsetena.

Zänguist stappi Frankline ma-
ilmavaate arengus tähistab tema töö
„Antleused vabadusest ja parata-
moleesest, kaardingust ja kannat-
tusest.”³⁰ Ta ise trükkis selle töö
väikese tiraažiga ja andis välja
anonüümselt. Franklin hindas
oma tööd negatiivselt ja hävitas
peaaegu kogu väljaande, välja-
arvates mõned ensemplid, mis
jäid sõprade kätte. Mii päevini
on neist säilinud ainult üks
eksemplari – USA kongressi kama-
teerogus ja Yale'i ülikooli kama-
teerogus.³¹ Kuigi ta keitis selle partü-
liti kõrvale, figuureerisid need mõt-
ted hiljem tema töös.

W. Wollaston lähtus valitsevast
teoloogilisest ettearvusest, et ini-
mese käitumine sõltub täielikult
hirmust olla karistatud ja nende
püüdest saada õiglast tasu tiies

---

30 Американские проблемы...
к. 69.

31 Н. М. Тольбукин, Свободомыслие... к. 27.

maailmas. Franklin ei oleer te-
 ma seisukohtadega nões. Pajud
 haibud ringkonnad sid muuta-
 tud tema kōest. Londonis Frank-
 lin koitus inglise teadlastega, ka
 doktor B. Mandewillega³², kes sei-
 tol ajal tuntud satiri "Valmis
 mesilastest" autor. Koitumised ja
 teadused teadlaste, riigianne ja
 filosoofidega araldasid mõju te-
 ma maailmaarvate kujunenemisele
 ja silmaingigi arardumisele.

Franklini maailmaarvate
 edanne areng läheb vastuoluliselt.
 Ühest küljest saimevad ja tuger-
 nevad materiaalistliku itraaju-
 tuse elementid, teisest küljest
 rõhutat ta korduvalt oma kōin-
 dumust deismi³³, usku hinge sure-
 matusse. Deismi esindajad olid
 Prantsusmaal Voltaire, Rousseau,
 Inglismaal Locke, Newton, kelle
 töödega oli tuttav ka Franklin.

³² B. Mandewille (1670-1733) riigianne ko-
 dalelike maailma põhide kritiseerija,
 Locke'i õpilane.

³³ Deism - õpetes, mis tunnustab jumala
 olemasolu maailma mittesekulaarse loojana,
 deismi seisukoht areneb maailma pärast
 selle loomist omalenda kordest teinud.

Londonis meenutas Franklin sageli Pennsylvania's meedeid keeld ja ta taktis sinna tagasi sõita. Tema tulla laevastikus poaades Franklinile kaebandestikuks arjääri. Nais, et unistused kirjandestikust ja teadestikest tegevusest on igamees unustatud.

Londonist saabus Franklin 23. juulil 1726. aastal.³⁴ Juba teisel reisipäeval hakkas ta kirjutama päevikuid, mille meelde aultes üksikisiku ja perekonna rasked elu: „Inimene on üksikoluline olek, ja reipäevu kui na mõistatav, on kõige halvem, kui ta on väjalülitatud ühiskonnast...³⁵”
 Reijem pidas ta reisipäevike kõige tähtsamaks osaks näkmeid neoreses kirjutatud põhineõtte ja arvannuste kohta. Kõik juba raven jäädneid meelde meele, et iga inimene peab kindi pidama kindlastest printsiipidest ja piid-

³⁴ B. Franklin. Uzõpaverele, lk. 460. (M. u. Paogoveruü, lk. 65.) „21. juulil.”
³⁵ James, lk. 65.

na neid mitte keegi üle astuda.

Kaunandestikest rajajast ei tulnud neidagi väja, see laera-
emaie neri peagi isake kaiguse
tagajärjel ja Franklin töötas edasi
Keimeri trükikojas ning õpetas väja
noori töölist. Tööaastatuga elid
tal sõbralikud mehed. Noor trük-
kol riigetas ise, et kõik armasta-
sid teda väga, eriti pärast seda,
kui nad elid selgusele jõudnud,
et Keimer ei ole võimeline neid
õpetama ja Franklinilt said õpi-
lased iga päev midagi uut teada.³⁶

Ameerikas tutvus Franklin
paeude huvitava inimestega
ja koos, nadege organisatsioonis te-
1727. aastal klubi, mida kutsuti Spen-
tars.³⁷ Klubi hingeks oli Frank-
lin, tema koostas ka klubi põhi-
kija ning küsimuste ringi, mida
hüjan arutati koosolekutel. Klubi
põhikiri nõudis, et liikmed kope-
reksid igal reedel. Neil koos-
olekutel arutati moraal, filo-

---

³⁶ B. Франклин. Избранные... № 462.

³⁷ B. К. Блаженный, № 42.

sofia, poliitika ja loodestaduse
presenne. Nõud kolme uue jooksul
pidi iga ühe mitame riigalike
ettevõtte väljast mainitud tee-
madel. Võib arvata, et selle organi-
satsioonide idee tõi Franklin kaa-
sa Londonist. Isoni andsid selle
klubile noored kõntööliste - töö-
kalused ja teadusteühendused.
Suuta unõngis oli aidata kaa-
sa teaduste omavalitsustele ja
sellega seoses loodi liikmetele teo-
tud moraalsete nõudmised.³⁸

Organisatsioonide liikmed pidid
arvestama ja austama kõiki
inimesi, sõltumata nende riigist
ja usust. Nõud ei ole säilinud
Suuta noorlekkete protokollile.

Klubi muutus kiiresti väga popu-
laarseks ning tema liikmete arv
kasvas suureks. Igal liikmel oli
isiklikud raamatud ja nad
tõid need kassa noorlekketele.

Suutat võib rääkida kui Ameerika
Filosoofia ühingu eelajajad, mille

³⁸ B. Франклин. Устройства... л. 53.

enimeseks presidendiks oli Franklin.

Ona pika eluga jõusul me-
nitas ta sojalt oma nooreea sõp-
ku. Franklin kirjutas kirjju sõb-
rale: „Me armastame ja ikka veel
armastame inimest, me meelime
kõss halliks, ja ikka oli veel raa
vakkuda. Istusime koos, eluõntu
si ole veel teelmed. Viimased ten-
nid on alati kõige lõbeamad.
Sui me ei saa enam jääda kave-
maas, meil on siiski rellaldaselt
aega, et soorida inimeste head
õid, laiali minna ja saali-
kelt soodisse neita.”³⁹

Franklin tegi vastööde aja-
lele „American Weekly Mercury”
ja avaldas seal oma kummit-
like jutustusi ühise pealkirja
all „Aseldaja” („The Busy Body”).⁴⁰
Noh inimeses artiklis teatas Frank-
lin oma kavatsusest rāja astuda
kui „insoonude parandaja”.
Lõendades inimese, kes rajavad kas-
vatamist, astas ta inishale meel,

---

³⁹ M. u. Pagobereit, lk. 77.

⁴⁰ Sama, lk. 88.

kes soovides väija paista, piüarad
 saavutada edu praktilise tege-
 use valdkonnas, selles et rahul-
 dada oma aeghust, iides rit-
 te aga koost saada oma isloo-
 nu parandamise eest. Mõnuge-
 sed inimesed Franklini arvates
 ei teeni austust. Tema artiklitel oli
 edu ja sellega seoses tõusis Brad-
 ford'i ajakirje reputatsioon. Sei-
 mer likvideeris aga oma ajakir-
 ja selle ostis Franklin 25. septemb-
 ril 1729. aastal.⁴¹ Ajakirje kanditi
 nimetama, Pennsylvaniaal Gazette.
 See oli tähtis sündmus tema elus,
 sest nüüd võis ta oma ajakirje rau-
 de avaldada mõtteid, arvamus
 ja anda õpetusi rahvale.

Franklin trükkis ka raama-
 tuud ja muu populaarset ma-
 ritat kalender, näes Richardi Al-
 manakk.⁴² Zuba peal kuu rõhitas,
 et kalender oli nõeldud laiale-
 le rahva massidele lugemiseks.
 Oma mõtteid püüdis Richard

⁴¹ М. И. Раговеркин, к. 91.

⁴² В. Франклин. Избранные... к. 97.

(Franklin) lugijaile edasi anda
lühtras, kaasidameelne ja piisavalt
insoonilises vormis. Lugijad leid-
sid kalendrist kõige erineva-
maid teateid: ilma ennestesi
ja teateid tähtsate sündmuste
kohta, majapidamisõpetusi, and-
meid planeetide liikumisest ja
astliinke nõuandeid, teede kõr-
jedesse ning raudteed. Nende lüh-
ikeste nõuannete, raudteede ja
rajaude korralduse propageeris ta
süda raateid ette ning moraali-
ciisimeestele. Mõningaid Franklini
raudteede teasid mees pidada ka
tänapäeval: „daiale on kõik raske,
võrgale kerge“, „kaotatud aeg
ei leia enam meenagi üles“ jne.⁴³
Kalendri raudteedest pidas ta
ise üheks tähtsamaks sündmuseks
elus.

^{nõttis} Peale kirjanduslike tegevuse
Franklin aegalt osa ka teades-
linest, poliitilisest ja ühiskond-

---

⁴³ В. Франклин. Устройства... к. 98-
99.

likust elust.

Koloniate korraga ja majanduse arenguga 18. sajandil aktiivisemus ka poliitiline tegevus. On vajalik märkida, et kapitalismi arenemine Ameerikas ja poliitilise võimuse kogustumine, on seotud rahvuslike eseteaduse tõusuga, kujunes uus, Põhja-Ameerika rahvus. Ameerika rahvuse kujunemine tähendas ka väjendamine igal aastal mees ameerika rahvuseks. Nagu näeme, et uus rahvuse kujunemise tingimused isiklik territooriumi ja koloniate majanduslike iseseisese kasv. Rahvuse kujunemise protsessiga kaasnes paralleelselt rahvuslike tunnetuse, kujunes uus ideoloogia ja kultuur. Uus Põhja-Ameerika kodanlike rahvuse ideoloogia ehk väjendajaarsti ka Benjamin Franklin.

1736. aastal ta valiti Penn-

sylvania seadestandlike kogee
skribatsioon⁴⁴. Selleks ajaks saabus
Põhja - Ameerika kolooniate ellu
raske periood. Sõda Inglismaa ja
Hispaania vahel, millega ühtines
ka Prantsusmaa, viis revolutsioonid
konkreetseks Ameerika maad-
tel. Paigud linnad, nende hulgas
ka Philadelphia, olid peaaegu
kaitseta. Inglise revolutsioonid jõude
oli linnas vähe ja saavas pidi
enda seast moodustama kaits-
sagad. Paigud Philadelphia ko-
kolimeid astusid vastastikult
naamitsel rääki. Patriostiline lii-
kumine kaotas kogu ka naise,
kes välistasid lippu ja kannis-
tasid neid Fraumline poolt soovi-
tatud üleskutsellega. See oli väi-
mas rahvuslik liikumine, mille
inimestajans - organisatsioonid oli
Fraumline. Matrualese abi kanni-
sens organisatsioonid loterü ring
varsti olid vajalikud rahendia
kões.

---

⁴⁴ В. Франклин. Избранные... к. 498.

1754. aastal trahnesid uuesti
suhted Inglismaa ja Prantsusmaa
vahele ning ainult sõjaline jääd
võis lahendada rüüsimise, kes
säilitab ülevoimuse Põhja - Ameri-
kas. Kanada (mis nimelati sõja
aja uus- Prantsusmaas) oli
Prantsusmaa võime all, kuid
ka Inglismaa sihis tugevalt
Ameerika mandrit ja talles alles
13 kolooniat.

1754. aastal kutsus Inglise
parlament kokku kolooniate lin-
dajate kongressi, millest võtsid
osa ka need hõimeliidu indi-
aanlased, et kaista maad prants-
laste sissetungi eest.⁴⁵ Edaspidi
näeme sõjategevuses ihele või tei-
sile poolle sõttes muud määrat
indiaanlaste tegevust. Iheas
Peasgevandria endajaks Albany
kongressi oli B. Franklin. Kong-
ressil arutati tema poolt ka-
raadatud I Põhja - Ameerika
kolooniate liidu projekt. See esi-

---

⁴⁵ B. Франклин. Избранные... кн. 523.

mine kolooniate ühinenise plaan oli mõeldud selleks, et pidada edukaat sõda Prantsusmaa vastu. Selle projektiga kohaselt pidi needus- andlik võim kolooniates keelama suurele nõukogule, mis valitakse kolonias asubas. See valitsus kom- petentsi keelustid sisekaubandus, sõjavägi, merekaubandus ja rasku- poliitika. Ainult suur nõukogu võis määrata maksed.⁴⁶

Ühinenise plaan nägi ette ko- looniade tugevdamist, tema õi- guste laiendamist, neid aineelt Briti imperiumi raames. See- na projekt kohaselt kompromissi- iseloolu ja ei rakeldanud ko- looniadid. See Londonis võeti plaan vastu vaenuvõit ja töö- tati välja uus, mille kohaselt kubernerid võim laenas, amet- rikele ja sõjaväele pidi maistama paljalt Inglismaa riigikassast, kuid kolooniast kogutakse maksude arvel. Ka kolooniast võeti Frank-

⁴⁶ И. А. Белявская. Б. Франклен- диятель национально-освободи- тельного движения американского народа, "Вопросы истории", N°10, 1956, в. 33.

lini plaan vaemelineelt vastu, sest seal olid tugevad separatistlikud meeleolud ja püüed kohalikele iseseisvusele. Kolooniate ühine riis plaanis pöörati aga just suurt tähelepanu sellele, et oleks iseseisvuse juhtiv organ. Ka majanduslikud suhted olid enam arenenud metropoliiga, uue ühise kute kolooniate vahel ning kohalik sisetung hakkas alles kujunema.

Läns aastaid enne uue Frankiin ja ta kaastulased veendusid, et konkurrenssi ja konfliktidega ei saavuta enamasti midagi, vaja oli võitlust ja sõjalist väeajastumist.

B. Franklin saavutas häid tulemusi ka teaduse alal. Väeajastavate teenete eest autasustoti teda kõrgema autasuga - G. Copley⁴⁷ medalliga 1753. aastal.⁴⁸ Kolm aastat hiljem valiti ta kuningliku

⁴⁷ G. Copley - kuningliku ühingu liige, parandas ühikul 100 naelsterlingit püüniate väeajastumist. I püüniat anti väeja 1731. a.

⁴⁸ M. U. Paganovskii, lk. 146.

ühingu liikmeks (Fellow Royal Society).⁴⁹

Onia. Autobiograafias kirjutas Franklin: „Kui ma mõlen oma edu-
le, aga seda teen ma sageli, siis
tahan alati öelda, et kui mul
oleks vaba valik, mul ei oleks mõ-
dagi selle vastu, et elada sama
elu aegusest lõpuni. Ma tahak-
sin kasutada ainult seda ee-
list, mis on inimesel: andis
võija talle tükki, nad paran-
davad nead, mis tegid esime-
ses. Ma tahaksin muuta mõ-
ned episoodid ja asendada
halveni paremaga. Ja isegi oma-
nata seda võimalust, ma siiski
noostuksin elama sama elu.⁵⁰

Kogu see lõpuni nimetas ta
end trükkaliks ja kriipsutas
alla oma võtad päitaku.

⁴⁹ M. C. Pargovskii, lk. 146.

⁵⁰ B. Franklini. Избранные... lk. 418-
419.

II B. Franklini võitleus Ameerika iseseisvuse eest

Olukord 13 inglise koloonias ei
nõjunenud naugeltki misuguseks,
nagu neist unistasid emigrandid.
Inimesed rändasid Euroopast väija
majanduslike raskuste tõttu, kuid
Põhja - Ameerika ei asutanud "va-
baduse välis." Igal asumaal oli
oma eriline siseine korraldus ja
valitsusvorm. Kõik kolooniad
pidid alluma Inglismaa seadustele.

Põhja - Ameerika oli poliitiliselt
kõllustatud, mis takistas asumaade
arengut ning rahvuslike üht-
suse saavutamist. Võitleus ko-
looniade ühendamise ja nende
iseseisvuse eest sai Ameerika val-
gustajate eesmärgiks. B. Franklin

oli üks rahvusliku vabadusliikumise initsiaatoreid.

1750-ndatel aastatel algas uus etapp tema elus. Selleks ajaks olid ta tunded kõigis kolooniates kui väljapaistev üksikisikutegevlane. Selles peatusis vabadusine juha tema tegevust kolooniate isindajate kongressil 1754. aastal Albany. Suigi ta siis pidas kolooniate eraldamist Inglismaast ebasoovitavas, ei ühinevise peaaegu samal edasi kolooniate ajaloos.

B. Franklini oli suure osas seotud Pennsylvania koloniaga, sest seal algas tema üksikisikupoliitiline tegevus. 2. veebruaril 1757. aastal koostas Franklin ettepaneki, mis oli adresseeritud Inglise parlamendile¹. Pennsylvania kuberner näendas pikka mõõda õigusi ja privileege, mis olid antud kuningale kuningaga kartaga. Oma ettepanekes kirjeldas Franklin ebaõigusest, mis valitses koloonias.

¹ B. Франклин. Избранные... к. 91.

Suuna konflikt kolonistide ja ro-
leonia omavahelise vahel muutis üha
tuharavamaaks, katis Inglise valitsus
Pennsylvaniase uue kubernerri,
kapteni Denny.² Ka Franklin oli
kõrgete vastuvõttele, mille kor-
raldajad Philadelphia elanik-
kude uue kubernerri aueks. Denny'l
oli vestlus Frankliniga ja saagu
juttuajamisest selgus, soovitati
tal läheneda Franklinile kui
inimesele, kes võib anda prakti-
lisi nõuandeid paigudes küsi-
mistes. Tä nõustus Dennyd abista-
ma ainult sel tingimusel, kui
see üritus teenib roogu rahva
huve. Kuid ka pärast uue ku-
bernerri kohale asumist olukord
koloonias ei parandunud.

Franklin kirjutas „autobio-
graafias“, et ta koostas saageli
kapteni Denny'ga, kes oli kiidalt
haritud ja kirjutas vestluskasut-
le.³

---

² W. Denny (1709-1765) nimetatati Penn-
sylvaniat kuberneriks 1756. aastal
ja ta oli sellel kohal 3 aastat.

³ B. Franklin. Избранные... lk. 547.

olekuna lahendamiseks otsustas Pennsylvania sadetasandlin kogu pöörduda kuninga poole petitsooniga ja määras Franklini saadikuks Inglismaale. Samal ajal saabus Philadelphiaesse lord London spetsiaalset selleks, et lepitada kuberneriga sadetasandline koguga, kuid sellest plaanist ei tulnud midagi välja.

Franklin asus teele 1757. aasta veebruaris ja jäi Inglismaale 1762. aastani.⁴ Londonis toimus kohtumine lord Grenville'iga, kes koraldas Franklinile meeldiva vastuvõtte. Ainult kogu, kui algas jutt sellest, mis huvitas Amerika esindajad, lord muutles. „Teil ameeriklastel,“ teatas Grenville, „on ebaõige ettekujuendus meie konstitutsioonist, ja te mõtlete, et kuningaga instruksioonid kuberneridele ei ole nõustes. Linnud täitavad ja arvate, et võite

---

⁴ G. F. Curtis, History of the origin, formation and adoption of the constitution of the United States with notices of its principal framers, volume I, New York 1863, lk. 433.

käituda oma äranägemise järgi...^{5.}
Sellest kõneleusest selgus Franklinile
küüpaaju nakkuse seisab tal es.

Samaal ajal toimusid Pennsylvania
vanias tähtsad sündmused, mis
muutsid otsustavalt olukorda.
Kadessandide nõgu venis keber-
ner Deny'ed väija andma akti,
mis võrdustas ameerikud õi-
guslikult euuanikega, aga see
olügi peamiseks vaidlusküsimu-
seks Londonis. Franklini missioon
lõppes, kuid euuanikud, kindles-
tades endale kuningaga teetuse,
atustasid vastu seista aktile, mille
oli vastu võtnud keberner. Koloo-
niate euuanikud saatsid koeber-
nija, mille nad väitsid, et akt
oli väija aktuel selleks, et neid
tüllid ajada kolonistidega. Frank-
lin ürkas otsustavalt imber
koebernija ja väitis, et keberneri
akt tagab korra ning rahue alu-
sed kolooniatele. Lõplik otsus
mõeti vastu kõrgeimate instantside

postit kolleoniade kaseks. Mis juu-
tub Fraanklini ja tema missiooni
Londonis, siis oli kodusaadlik kogu
täielikult rahul oma esinda-
jaga ja arvasid talle tänu.

Kolleoniade omariikude saavu-
tavid niipalju, et Fraanklini kan-
didateer kukkus läbi jürgnis-
te seadusaadlike kogu, vali-
mistel, mille liikmeks ta oli ol-
nud 14 aastat. Sellest hoolimata
tema kuulsus ei vähenenud. 1764.
aastal esitas Pennsylvania üld-
nes omamaale taotlus, et omari-
ikud jääksid ilma õigusest määrata
asumaade kubernerid.⁶
Selle taotluse ülevandamine Inglise
valitsusele usaldati jällegi Frank-
linile ja ta sõitis uuesti Londoni.
Need, kes ei olnud rahul Frank-
liniga, esitasid protesti, millele
ta kirjutas ise vastuse pealrijaga
„Märmed kirjutise protesti kohta
härra Franklini määramise vastu
Pennsylvania aadlikeks.“⁷

---

⁶ M. U. Paganovskii, lk. 159.

⁷ B. Франклин. Избранные...
lk. 267-276.

Esitaks siirdistati Franklinit selles, et teda peeti madusandlike kogu peelt teostatud erituste algata-
jaks, mis olvad esile keetsemed rahetesse ja neele keite keade emi-
neste heigas. Franklini pöördus
auea vastaste poole järgmiste sõ-
nadega: „Tahke veel ikas saam ta-
gasi ja te veldete, et neie rahu-
tuse ja neele keite tõlises põhje-
seks oli enamike ehoõigles, neida
toetamid nende soovikud ja kä-
siland.“⁸ Fine argument, mis kü-
jeldati protest, seimes seltsnende
väites, et paigudele Inglise parla-
mendi liikmetele ei meeldi Frank-
lini arvamused. Sama võtete ja
arvamustega ei olanud nõus ainult
need, kes seisid vastu koloonia ke-
videle. Suur osa madusandlike
kogu liikmeid jäi ära otsustes
ja seisis kindlalt kolonistide ke-
vide eest.

B. Franklin oli juba 60. aas-
tane, kui ta sõitis tagasi Inglis-

---

⁸ B. Frankline. Uzbranesse... lk. 268.

maale. Kame oli lahkuda kodust ja perekonnast, keid ta arvestas üldkõige koloonia huvidega.

Inglise valitsuse juhtivad tegevused mõistsid, et kolonistide võitlus Penni perekonna isevalitsuse vastu kasvab vältimatult üleüldiseks rüüaastumiseks Inglise valitsuse tegevuse vastu ookeani tagistes kolooniates. Inglismaa taastas ameerikade tööstuse arengut selleks, et ameeriklased ostaksid ena maa tooteid. Laebandus metropoliga andis tugeva löögi koloonia majanduslikele huvidele. Inglise kaupade import Pennsylvaniaisse ülitas 10-ne kordselt Pennsylvania ekspordi ena maale. Inglise valitsus keelas kolooniatele ka rüüa ekspordi teistesse riikidesse.

Siis käis võitlus Pennsylvania koloonia omavahelisele eli Franklini tähelepanu ja jõud suunatud selle ürituse lõpetamiseks kolonistide kasuks. Siis oli nende

esineas, kes kaitsesid kaevanami-
de huvi. Tä astus välja trüki sõna-
ga ja üheks niisuguseks natiori-
liseks tööks oli, leiva hinnast ja
vaeste valitsemisest,⁹ mille ta kir-
jutas 1766. aastal. Selles teoses on
kirjedatud inglise valitsuse
poliitika kaugelike tagajärgi
kolooniate majandusele. Koosad
amerika farmerid saavutasid
suurt edu põllumajanduse edas-
arendamisel, kuid nende elukor-
rall muutus igaüks üha raskemaks.
Franklin, farmeri sõnade kaardu,
andis järgmise elukorra iseloomus-
tuse: „Mii lehtedes kirjutatakse,
et jumal andis me aastal väga
halva kurgi nõudele Euroopa
maadele. Ma arvan, et see nõib-
ella tuleb kasuks vanale Inglis-
maale ja et niid meile vastas-
tasse head hindu vilja eest, mis
toob meile sisse miljoneid, ne hakk-
kame septena raha mes...“¹⁰

---

9 B. Франклин. Избранные... к. 289-
10 Там же, к. 289. 293.

kuud valitses keelas müüa ekspordi
beersopasse ja farmeritel tuli oma
saadusi müüa odava hinnaga
Inglismaale. Pärnini ei löinud
ka looma kasvatajatel, sest Inglise
seaduste järgi võisid farmerid
müüa nilla ainult oma maal.
Franklin kirjeldas vtiinilises vor-
mis farmerite olekorda: „Mina,
nägib farmer, „olen üks selle
klassi esindajaist, kes teid kõini
teidab, aga autud nõuendil olen
see, keda kõige enam tee poolt
taga rüüstatakse; lühidalt - olen
farmer.“ Franklin püüdis nii
trükkisõnaga kui ka praktilise
tegevusega kaitsta farmerite he-
re, kellel oli keelatud konkureerida
teiste riikidega.

1763. aastal lõppes Pariisi
rahuga seitmeaastane sõda
Inglismaa võiduga ja Kanada
sai Inglise valdus. Lootes, et kol-
onistidele jääb maa-ala Alleghany
mäggede taga. püüest kaevingas

„B. Франклин. Избранные... lk. 289

1763. aasta seadusega, mis keelas alleghany mägede taguse maa asustamist ja hõivamist.¹²⁾ Selle seadusega ei olnud enam kolonistid, sest juba seitsemenda sajandi ajal olid teinud kolonistid elus väikesed majanduslikud nihked pöördumise poole. Sõja perioodil ei taastanud inglise valitsus kohalike tööstuse arengut ja kaubandust lääne-Indiaga. Pärast sõda tugenes peenel majanduslikule iseseisvusele.

Inglise valitsus hakkas 1764. aastal kolonistid ette valmistama uue maksu nn. tempelmaksu vastu võtmiseks. Tähtsaimaks oma õigust maksustada kolonistid, viimane eitavad seda, põhjendades oma seisukohta sellega, et kolonistidel peab olema igasugune isinõue puudumata võeti 1765. aastal vastu tempelmaksu seadus. Uus seadus puudutas peaaegu iga inimese kerge,

¹²⁾ A. B. Ефимов, lk. 48.

sest tempelmaksu alusel maksustati kõik riigilised dokumendid, kaubalingid, trükitööd, elinooli diplomid jne.¹³ See saades teada Ameerikas esile äärmise meelepaha ja kõik koloniad nõudsid selle kaotamist. Esimesena avaldas protesti Virginia ja 30. mail 1765. aastal vastuvõetud resolutsioonis öeldakse, et tempelmaks on ebasaaduslik.¹⁴

Üle kogu maa tõusis võimas rahvalikumine ja sellel saavutati nimetatud end. vabaduse pöördeks. 1765. aasta oktoobris kogunesid iheasa koloniaalvõimkonnad New Yorki kongressile ja koostasid ettepanole Inglise valitusele. Kongressi poolt vastuvõetud petitsiooni pidi Londonis ette kandma Franklin, kes oli sinna sõitnud 1764. aastal.¹⁵ Sekord tuli tal kaista mitte ainult ihe koloniaalvõimkonnad, vaid kogu maa kogu. Inglise valitus taganes ja võttas 1766. aasta märtsis tempelmaksu, kuid sellega

13 А. В. Ефимов, лк. 98-99.

14 Очерки новой... лк. 50.

15 И. А. Тельяверка, лк. 36.

kaasnes selgitav märknes, milles nimetati, et palearmendil on õiges mõttes-
tada kolooniaid.¹⁶

1767. aastal ilmus Franklini keht-
töö pealkirjaga, Dr. B. Franklini
kirjutamine Inglise alaükses seoses
tempelmaksu tõkestamisega 1766. aastal.¹⁷ Ta andis selles töös üksikasjalise
ülevaate maksudest, mida ameerika-
lased pidid maksma Inglismaa ra-
litsusele. Franklin käsitles kui Ame-
rika rahvastike koosseisu, elamine
võrre kolooniates, nende tegevus-
aladid. Kirjutusele, "Millel on
meieku Ameerikas Inglismaa sek-
tes keht 1763 aastani?", vastas
töö autor järgnevalt: "Kõige parem,
mis võib üldse olla. Elanikkond
allus meileku kuningalele valit-
susele ja oli meileku palear-
mendil seadestele."¹⁸ Tõelisele
kõrde kolooniatel meileku meileku
elund ja kolonitid ei allunud
kuna ku meileku Inglise ko-
destele. Järgnevalt kirjutatakse: "aga me-

¹⁶ H. A. Беневеккер, lk. 36.

¹⁷ B. Франклин. Избранные... lk. 293.

¹⁸ Sama, lk. 297.

line mees on praegu? ¹⁹ Franklin
 vastas, et suksid on tõsiselt muu-
 teenud ja igasugune aastes pala-
 nendi vastu on kadunud neses
 mitmesuguste seadustega, mis
 kasvandaste kolooniate suksida.
 Arvatavasti selleks, et rõhutada Ing-
 lise parlamendi poolt kolooniale
 määratud maksude tõhustamise
 vajadust, Franklin idealiseeris
 kolonistide eutingimusi enne
 1765. aastat. Tema vastused olid
 julged ja hästi lõbuvõltsed.

Ta ütles, et kolonistide seas
 on loialt levunud arvamus:
 „Mie oleme vabad kuningaga ala-
 mad ja tema valduste üle osa
 alamad, ei ole soovijaks kangi-
 teise osa alamate suks.“ ²⁰ Just
 sõnadega, Franklin teinustas
 kuningaga võime, kuid hülgas
 Inglise parlamendi õiguse väit-
 seda kolonistide, see parlamen-
 di ei elnud kohta kolooniate esn-

---

19 В. Франклин. Избранные... лк. 298.
 20 и. П. Телявская, лк. 37.

dajatel. Ta rõhutas, et asi ei keine
ainult nausudes, vaid selles, et
inglise alamad Ameerikas oleksid
nõudsetes tingimustes enama elanikega
ja et nad ise võiksid korral-
dada oma rahaga.

See tähtsus oli kahele teemale post-
rejtatud artiklilisel töö²¹, kuidas
suurest imperiumist teha väikene
riik. Rejlid, mis on esitatud mi-
nistriile teema aetisse astumisel²²
ja „Preisi valitseja käsmkirii.“²³ Esime-
ses töös raudakse väija inglise
võimuhäid valitsejaid. Ta rõhee-
tab reinglike valituse eba-
õiget poliitikat kolooniate rehtes,
kuid Franklin ei reetsu veel kolo-
niste reldaga käes reitsma oma
huuseid. Teine satirikilises töös antakse
inglise rejaroluspoliitika reitika,
nuda enama reib läbi oma
kolooniates. Suurbritanniat reju-
tatakse satiris Preisi kolooniana.

Franklini tegevus Londonis
reeris üha kasne reaks. Tema aia-

21 B. Франклин. Узорякелье... lk. 347-356.

22 Samas, lk. 356-361.

likud ja julgeid väjastumiseel
kolonistide õiguste kaitses muren-
dasid iga päevaga väheneda arvu
kõrgemates ringkondades. Sama aje
mentus sekkuda ka koloniatel te-
kavamaas. 1767. aasta juunis esi-
tas raandeminiistri Townshend
parlamentile plaani, milles näh-
ti ette uue abinõu koloniate
maasustamiseks. Nn. Townshendi
aktid otseselt maasustamist ei juu-
dutanud, kuid nende alusel koh-
testati tollilõivud Ameerikasse
metarvetele kaupadele - klaasile,
paberile ja isegi teele ning uue
teistelegi inglismaa kaupadele.²³
Ühuga aktidest keeldi ajutiselt New-
yorki kaubandusliku sepu tegevus,
kuni ta majutab kuningaga võide
ning vaestab need koloniaalid.
Mitmesuguste seaduste esitamise
kutsus Ameerikas esile uue aremu-
se, mis ei oleks inglisi väiksem
kui kaks aastat tagasi tempelema-
see vastu.

---

²³ A. B. Ефимов, lk. 98-99.

B. Franklin, kes müübis sel ajal Londonis, hindas sõndameisi Ameerikas järgnevalt: „kui väed saadetakse kolooniatesse selleks, et nädist päina nassua järga, nad ei leia seal eest soovitsiooni, kuid võivad ise saada selle põhjuseks.“²⁴

Värski pärast Townshendi aktide väljandmist kuulutati beikot inglise kaupadele. Selline otsus võeti vastu 28. oktoobril 1767. aastal Bostoni linna mitingul.²⁵ 1770. aasta märtsis leidsid Bostonis aset sõndameised, mis on ajalehele läinud „Bostoni mereanna“ nimetusse all. Linnakomandant nõudmiste viidi sõdeuid linnast välja, J. Adamsi väljenduse järgi seid need sõndameised aluses Ameerika ühiskonnale.²⁶

1773. aasta detsembris saabus Bostoni sadamasse suur teepartii. Patrioodid otsustasid ükskõik mis viisil takistada tee naha laadimist. Sama päeva sõsel tungisid

---

²⁴ A. B. Ефимов, lk. 99.

²⁵ Очерки истории ... lk. 55.

²⁶ Там же, lk. 57.

indiaanlasteks küttunud mehed
laevadele ja loopisid teinud mere.
Teated Bostoni sõjameestest kutsu-
sid Londonis esile pingelise po-
litilise olukorra. Inglise parlamendi
otsusega suleti 1774. a. kevadel Bos-
toni sadam ja lisas sellele suleti
mitmed täiskasutused. 1774. aas-
ta jooksul anti välja Quebeci akt,
mille järgi kogu alleghanyde -
tagune loodepoolne territoorium
ühendati Quebeciga (Kanada)²⁷
kolonistidele tuli loobuda mõttet
loomdada oma territooriumi
maa loodesa arvel.

Inglise valitsuse poliitika Põhja-
Amerika kolooniates 18. sajandi
70-ndate aastate viis konfliktile,
mis laienes 1775. aastal Sessisves-
sõjas Amerikas. Levoletsiooniline
Sessisvessõda ü seenele ainele
näss talide vastu, mis viisid konf-
liktidele, vaid julge sõjastamine
poliitiliste strateegide vastu, mis
kutsutati kolooniates. Sõin sõndme-

---

²⁷ A. B. Сопунов, lk. 101.

mused, mis teinused enne 1775. aastat, olid põhjuseks Ameerika revolutsioonile.

1774. aastal tegi lord Cratham ettepaneku jätta Briti parlamentile õigus reguleerida kaubandust Ameerikaga ja anda koloniatele poliitiline iseseisvus.²⁸ Selle ettepaneku poolt rääkis Franklin, kes 1776. aastal väjendas ameerikanlastest selle kohta: „Parlamentid ei ole õiged võinud anda võtte võtta. Paljudel juhtudel olid ameerikalastel allunud riikide nõusolekuga, kuid tulevikus me oleme ettevaatlikumad ja ei võta vastu parlamentidant, vaid allume iseenda seadustele. Kõige impeeriumi kaalaks on vajalik mingisugune nõm, mis reguleeriks kaubandust, se peab olema parlamentis nõus.²⁹ Sellele nõusolek oli loomulikult järelaadamine Inglise parlamentile.

1775. aastal pöördus Franklin

---

²⁸ V. W. Crane. Benjamin Franklin and a Rising People, Boston 1954, lk. 130.
²⁹ Samos, lk. 132.

tagasi Amerikasse. See oli periood, mil Ameerika saabus astus oma ajaloost tuntuks ja kaugele. Franklin võttis jälle oma ühiskondlikest elust, kuigi ta oli juba 70 aastane. Kirjas sõbrale ta teatas, et mitte kunagi varem tal ei ole tulnud nii palju töötada.

Suuri selle ajani arutusi Franklini vastu väija inimesed, kes olid talle teadmatuid, vaevalikkeid oma veadu meeste ja sotsiaalse keelelise poolest, kuid need tekkisid vastuolud inimesega, kes olid talle lähedased, kellega sidusid tead, isiklikeid sidemeid, vanad head sõbrad, ühised teaduslikud ja riiganduslikud küsimused. Seda enamat leidis ta endas jõudu, et lõpetada sõbrad vanade sõpradega. Kõige raskem oli see, et nende hulgas, kes astusid koloniate sõltumatuse vastu väija, oli Franklini lähine poeg William - New Jersey kolonias reberni³⁰. Poeg pöördus ka ise enda poole

---

³⁰ V. W. Crane, lk. 159.

tõnadata, kuid Franklin jäi
kindlaks oma seisukohtadele. „Näita
miski,“ kirjutas ta, „mitte keegi
ei ole kindel haaranud nii tuge-
vasti ja ei ole jätnud nii kärkeid
üle lamessi, kui mõte sellest, et
vanadusaastate ma hilgan oma
ühase poja; veelgi enam, - mitte
ainult mõnda ei ole hõrganud:
teema tähtis mine vastu selva isri-
tuses, millel elid kaardile ponn-
ded mine hea mine, mine seisund
ja mine elu.“³¹ See ajas tabas teda
kui teine õnnetus, suri naine - kõige
lähedase inimese Franklinile.
Zoidid järee kui liitar Sara ja
teema mees, kes võtsid kaanti ak-
tiivselt osa vabadusliikumisest.

10. mail 1775. aastal avati Phila-
delphias II kontinentaal kongress, mille-
lest võtsid esma korrasel osa ka
Franklin ja Jefferson. Jefferson
oli siis veel noor, kuid andis ka-
nuti rohu Franklin rogu energia
revolutsiooni heaks. Suurem osa

---

31 M. U. Pagobeküü, lk. 178

kongressi liikmetest, kelle hulgas
 oli palju rikkaid plantatoreid,
 kaupmehi, tööstureid, ei otsusta-
 nud veel lahkuda liidest Inglismaast,
 kuigi sõjatgevus juba näis Frank-
 lin'ile selles ajas teinud saanud
 edasi ja esitas kongressile kolooniate
 ühinevaks riigiks ühinevise plaani.
 Ta rõistis, et kolooniate jäud riik-
 nende võitluse ühtsuses Inglismaa
 vastu, et ainult kolooniate ühine-
 lül võib tagada edu võitluses
 sõltumatuse eest. Franklin tegi ette-
 paneku ümber kiiresti kolooniate
 konföderatsioon ja ühinevad
 küüki nimetada „Põhja-Ameerika
 ühinevad kolooniad.“³² Oma plaani
 rõistas ta Jeffersonile, kes kütis
 selle heaks. Selle plaani esitas Frank-
 lin pealkirjaga „Konföderatsioon
 ja püsiva liidu artiklid“ kongressile
 läbiantamiseks.³³ Tema ettepanek
 teadus kongressi liikmetele liiga
 julgena ja liigati tagasi. „Kon-

³² U. A. Толубецков, lk. 39.

³³ U. W. Croome, lk. 161.

"föderatsioonid" ja "püsivad liidud" ei olnud ainult albany kongressile esitatud plaani kordamine, sellest jäeti välja need punktid, mis nõuti liite Ingliseaaga. Mis aru- lites nähti ette, et kongress koosneb iga koloonia delegatsioonist. Kongressile jäi laialdane võim - kuulutada sõda, sõlmida rahu, läbi viia iseseisvat diplomaatiat ja sõlmida liite. Franklin tõstatas küsimused, mis olid tähtsaks probleemiks aastatel 1776-1781, kuid 1775. aastal vaidlustes veel ei leenu- nud, see plaan keideti lihtsalt nõrvalt.

II kontinentaalkongressi ülesan- deks oli moodustada dissiplineeritud regulaararmee, mida ju- hiksid julgid ja kogemustega väejuhid. Kongress määras vägede ülemjuhatajaks rüüa Virginia farmeri G. Washingtoni. Kõike jä- kast Washingtoni määrannest ülem- juhataja kohale algas armee plaani- pööranne sõjaline tegevus. Üha sen-

givaanalt kavati nõudma inke-
rest. Suur osa selle idee propageerimisele ja patriootlike vägede mobiilsusele leendas T. Paine'i artikkel „Terve mõistus”.³⁴ Tähtis on see, et praegu on viimane aeg lahendada vaidlus selva jõel. Kui oli ettepanek otsene ülesanne nevatatud võitlemisele, kuid varem oli Paine'i arvamus saanud, et konflikt tuleb lahendada raheliseel teel.

Kongress valis komitee koosseisus: B. Franklin, J. Adams, P. Sherman, R. Livingstone ja T. Jefferson, kes hakkasid koostama „Meesiaas-deklaratsioon” projekt. Deklaratsioon kirjutati Jeffersoni poolt, Franklin tegi selles mõningaid parandusi. Päris igapäevased arutused võeti deklaratsioon vastu 4. juulil 1776. aastal.

Meesiaasdeklaratsioonist jäeti ajajärgajate nimel väga puud, mis mõistis hukka ajuse ja aja-dega akseptatsiooni, kuigi see oli.

---

34 Очерки России . . . кн. 72.

tati pidevlikult, et „kõik inimesed
 on sündinud võrdsetena ja kõik
 on varustatud looja poolt kindlas-
 määratud sädustega, millega
 kumub neile õiges elule, vabadu-
 sele ja õnnele.“³⁵ Deklaratsioon oli
 süski ülemnõuainuse tähtsusega,
 sest esmakordselt inimkonna aja-
 loos kutsuti kõigi maailma rah-
 vaid üles vabadusele, võrdsusele
 ja õnnele. Seda päeva peeti tseri-
 see ajalooline dokument ja 2. au-
 gustil aiijutati ümber parganen-
 dille, mille aiijutasid oma all-
 aiijad ka kõik kongressi liikmed.³⁶
 Laasaegea nännisid eura nä-
 keskes, et Franklin andis nune
 panuse kongressi tööle. Nõnni nonda
 ta jutustas nännese annendoodi, et
 lõppu teha pikale venivad se ja
 asjatutele vaidlustele.

Nõnni nune eura Prantsusmaal
 seitu Franklin aiijetas: „Laasae-
 olen nonda pöördunud nonda nonda

---

354. 3. Формер. Нерпунисский. .. lk. 228.

36 n. n. Сазовский, lk. 183.

võimatu inimiga vältida peeres-
 tamast seda peent ning seersugust
 siina vaasi, Briti imperiisest,
 sest ma teadsin, et kõik peerne-
 mina ei suudaks ta säilitada
 oma jõude ja väärtust ning nende
 asade täielikku ühendamisest võib
 naeralt rääkida. ³⁷ Tä pidi
 sõda kolooniate vastu nii ebaõig-
 laseks kui ka ebatõlgaks. Frank-
 lin ütles julgelt välja oma arva-
 muse, et siinoli sõja vallapääst-
 mises on Suurbritannia.

Sõja algus liikus Põhja-Ameer-
 ica Kontinentaalkongress tagasi
 ettepanekud pidada läbirääki-
 mise teiste riikidega. Siiski organi-
 seeriti juba 1775. aastal salakomii-
 tee ³⁸ esotsas Frankliniga. ³⁹ 1776. aas-
 ta teisel poolel määrati Ameerika
 esindajid Euroopa riikidesse ning
 oktoobris saabus Franklin Ameer-
 ica saadikena Pariisi. Tema nimi
oli tuntud peaaegu kogu Euroopas

³⁷ G. Steurzh. Benjamin Franklin
 and American Foreign Policy, Chicago 1956,
 lk. 110.

³⁸ 1777. a. nimelati see imker välisajade komi-
³⁹ Ореку робби... lk. 74. tees

kuningas Louis XVI sehtus nõrdineer-
 sega, amerika sõjajätkesse. Ame-
 rika esindajal oli vaja oskeliakelt
 ära kasutada lahkelisid inglismaa
 ja Prantsusmaa vahel, mis teatavalt
 kitsmeestase sõja tagajärjel, kui
 Prantsusmaa pidi eseretama sama
 tähtsa koloonia-lanada-Inglesmaa-
 le.

Lohe pärast saadudest teinud
 Franklinil saajane kaalukine
 välimeinistliga, mida saate kohtu-
 da meeningaga lõppesidutelt.
 Kermine probleem oli Ameriana ma-
 ristamine relvadega, mida juba
 oma esimeses etteandekeskoostele
 Franklin teatas, et on sõlmitud
 saajane eeping 2000000, 30
 tuhande püssi ja muu sõjalise va-
 rustuse saatmiseks Amerikasse
 sõjalavade ahist all. "Eelditelt,"
 niijutus ta oma teate lõpus,
 "sa lootusi, et järgmine aord ne
 oleme paremini valmistatud ja etta-
 valmistatud."⁴¹ Franklini ettekanne

⁴¹ W. A. Pagobekuni, lk. 197-198.

iseõnneustas kõige täpsemalt tema tegevust Prantsusmaal. Selle dokumendi põhjal võisid kongressi liikmed rääkida meelduda, et need saadik teeb kõik alles, et tulla võit oma kodemaale.

Prantsusmaa valitsus reis läbi Amerikka sehtis kahepoolset poliitikat: ta abistas sõjala asunood rahu ja rahuadega, et kõrgestada Ingliseaale, samal ajal ei tunnus-tanud Prantsusmaa amallikalt ikkendiine ja rinnitas Ingliseaale oma vareselust. 4. detsembil 1777. aastal sai Franklin teate vöidust Saratoga all ja raldas sel-lest kiiresti teatama Prantsuse va-
 litsele.⁴² See vöit rinnaldas ikkend-
 riikide prestiiži ja Prantsuse va-
 litse teatas 6. detsembil nõusolekust sõlmida liidu- ja kausaaping.
 Lepingule niijutati alla 6. veebma-
 nel 1778. aastal ja Prantsmaa lubas
 kaitses liitlaste vabadust, keve-
 räänsust ja iseseisvust.⁴³

⁴² Ореку Роберте . . . стр. 88.

⁴³ Там же, стр. 89.

B. Franklini 250. sünniaasta päeva puhul pöördusid Yale ülikool ja Ameerika Filosoofia ühing kõigi traditsiooniliste sündmuste järele palvega, millega oli Franklin sestud, sadu tema kohta säilinud dokumente. Leningradis oli säilinud Franklini kiri Pariisis 2. veebruaril 1778. aastal, milles oli juttu lepingust Prantsusmaaga. „Meie sõlmisime liidu- ja kaubalepingu Prantsusmaaga. See on väga karmelie ühendriikidele. Kogu Euroopa on meie poole, aga Inglismaa on segaduses.“⁶⁴⁴

See leping oli suureks võiduks noorele riigile ja Ameerika esindaja andis oma kodumaale heaolunäite teene. Franklin oli Prantsusmaal 9 aastat ja tema residents oli keskses, kuhu kogunesid Pariisi lennukitega maadest inimesed. Tema suurest populaarsusest annab tunnistust J. Adamsi kiri, kes saadakselt Pariisis kirjutas.

Копия манускрипта о Бенджамине Франклинне, „Новый Вестник“, №44, 1956, к. 31.

Adams kirjutas: "Ta kuulsus ületab Leibnizi, Newtoni, Friedrichi ja Voltaire'i kuulsuse. Ei ole ühtegi kantsõlist, kutsarit, pesunaiset, mitte ühtegi inimest kellas ja linnas, kes ei teoks tema nime. Tõda loetakse kõige inimkonna sõbraks ja oodatavaks, et Franklin annab neile tagasi kuldse ajastu. Tema isik ja nimi on kõigile tuttav nagu muu.⁴⁵ Siinjuures tuleb märkida, et Adams ise ei meelunud nende hulka, kes Franklinit austasid ja diplomaatilise missiooni ajal Pariisis ei osutanud Adams alati vajalikku tõekest Franklinile.

Kõige meeldejäremsas sündmuses oli tema teatavalt siine Voltaire'iga Pariisi Teaduste Akadeemia vastuõtul. See kohtumine leidis aset 29. aprillil 1778. aastal. Pärast kohtumist kirjutas kõinjal: "Kui meeldis oli näha Soloni ja Sophoclest emba nos teinest."⁴⁶ Soloni all mõeldi ilmselt Franklinit

⁴⁵ M. U. Пароверни, lk. 199.

⁴⁶ A. A. Фурьер, lk. 2. 59.

kuu poliitikategelust.

Kongressi liikmete hulgas oli inimesi, kelle jaoks oli Franklin ainult lihtsa sõjaväelise peeg, kes ei ole saanud ka süstemaatilist haridust. Mõned kongressi liikmed püüdsid sõnjal taastada teava vana tegevust. Mõned ajalhed nõudsid ingi Franklini asendamisest teise raadikuga.

Ajalike, Connecticut Courant' 21. septembri 1779. aasta numbri kujutati: „Franklini teadmised teatrist ei tähenda veel seda, et tal oleks teadmisi rahvusvahelise poliitika valdomas. Kui ta oskab juhtnute abil seennata väike, siis ei tulene veel sellest, et ta oskab teengida Inglise õukonna raadustesse.“⁴⁷ Mõned artiklid kasendasid Franklini tegevust Pariisis, kuid sellest hoolimata lõi ta diplomaatilise võtte ühendriikidele ja rõõtsas ajalike artiklite painapidamist.

---

⁴⁷ G. Steurz, lk. 151.

1781. aastal tähistas Franklin oma 75. sünnipäeva ja pöördus kongressi poole laenuisavaldusega. Kongress ei raudõnne tema palvet, sest võit oli lähedal ja sellega seoses ka läbirääkimised, millest paluti osa võtta Franklini. Samuti läbirääkimistest võtsid Amerikas poolel osa B. Franklin, J. Jay ja J. Adams. Jay ja Adams ei arvestanud kõrgel Frankliniga ja pidasid saajasi kõluse Prantsusmaa välisministriaga. Läbirääkimised lõppesid 3. septembril 1782. aastal Inglis-Ameerika kokkuleppesega, mille põhjal Inglismaa tunnustas iseseisvuse sõltumatust. Kokkuleppele kirjutati lõplikult vormis alla 1783. aastal.

„Kui Ameerika tööliste“ nimetas Lenin seda sõda, ... tõeliselt rahastavaks, tõeliselt revolutsiooniliseks sõjaks, mida nii vähe on olnud nende väga rohke arvuliste sõjasõdade nõrkal... See oli Ame-

kõik rahva sõda inglased rõõv-
 lite vastu, kes rõhusid ja koloniaal-
 oyseses pidasid Amerikat.⁴⁸ Lahu-
 läbirääkimiste käigust kirjutas
 Lenin järgnevalt: "... Ameerika rah-
 vas koostas ära prantslaste, his-
 paanlaste ja inglaste rahvise rae-
 ne, mõnikord nõitles ta isegi koos
 prantslastest ja hispaanlastest rõ-
 hujate vägivõlga inglastele rõhujate
 vastu..."⁴⁹

Fraanklin oli vana aega slaad
 saajumaa ja seetõttu oli ta hästi
 tuttav Inglise valitsevate ringkonda-
 de tavade ja kommetega. 3. det-
 sembruaril 1783. aastal Fraanklin ütles:
 „Mis puutub Inglise ühonda, siis
 nende arvatus ne peame olema
 alati valvel ja jälgima neid,
 keegi rahuleping on sõlmitud,
 see ei ole ainult sõda, sest Inglise-
 maa elab lootuses, et reingisega
 meedetused Euroopas võid lahk-
 hili neid eadli sead lubab neil alles-
 ti taastada võimu neile üle..."⁵⁰

⁴⁸ V. J. Lenin. Kuu Ameerika töölistele,
 Moskva, 28. X., Tallinn 1955, lk. 44.

⁴⁹ Sama, lk. 50.

⁵⁰ M. U. Pajobenevi, lk. 212.

See oli Franklini tõeline kehtetus, millega ühendriikidel tuli arvestada.

1785. aastal raheldas kongress oma raadiu päev ja ta rahales Pariisis. Franklini tagasipööde-
mise aeg oli Ameerikas tõeline pidu-
päev. Logu uua pidosteda oma
sunnis põhjus ja kaasajad ri-
netasid, vabariigi isinesens esda-
nikeks. Ajaloolane V. Parington
ütles, et Franklin sõitis välismaale
hingelt ja põhitelult demokraadi-
na, tagasi tuli neendunestelt de-
mokraadina.⁵²⁾ Tema demokraatli-
kud mated võnesid tuuvalt kaa-
panduslike kodanuse vadedest,
kes harrasid enda rätte võim-
pärast iseseisvussõda. Kodanuse ja
riikide peantatorid kousita-
sid sõja tulemusi enda esmõn-
kide saavitamiseks.

1787. aastal asutati Föderaal-
kongress, mis hakkas välja töötama
uud konstitutsiooni.⁵³⁾ Selle liikmed

⁵²⁾ В. А. Паппусев. Основные чер-
ты американской мысли, том I,
Москва 1962, стр. 232.

⁵³⁾ И. А. Ильинская, стр. 42.

eiaid peamiselt suurmaavõimani-
 kud, rikkad kaupmehed, ettevõtte
 omanikud ja advokaadid. Franklin
 oli ühes kodanuse radikaalse
 tiiva esindajaks, kes kohtus farmeri-
 te, käsitööliste ja väikekaupmeeste
 huvidega. Ta väjendas arvamust, et
 täidesaateva võime tugevdamine
 võib viia monarhia kehtestamiseni,
 seepärast astus Franklin julgelt
 välja ja võitles monarhistlike
 tendentside vastu. Ta ei poolda-
 nud seda, et Washingtonile annista-
 tarse diplomaatlikud õigused
 ja et konstitutsiooni niiause punkt
 presidendi absoluutsele veto kohta.
 Franklin soovitas moodustada
 ühekojaline seadusandlik kogu
 ja spetsiaalne täidesaatev kogu.
 Ühisuse valimisõigusest andis fö-
 deraalkongress lahendada osariik-
 kide esinduskogudele. Valimis-
 õigust karatsiti püüata vähen-
 duseleku tsensusega, mida Frank-
 lin pidas vastuoluliseks inimese
 loomelike õigusega. Ta nõudis,

et valimisõigus oleks ühesugune nii rikkaste ja vaeste. Franklini demokraatlike ettepanekute vastu oli konservatiivne enamikes esetas Madisoniga.

Kongress võttis vastu konstitutsiooni, mis kindlas rahvapäälise seadusandlike organi. Senati liikmeid valiti iga kuue aasta tagant, kusjuures iga kahe aasta tagant uuendati $\frac{1}{3}$ liikmetest. President nimetati seadusandlike ja täidesaatva võime peaks ja tal oli õigus peale panna veto, kuigi mitte absoluutne. Presidendi valimised olid rahvapäälised ja valimisõigust piirati varaadusliku tsaarusega rahvalt oravikide konstitutsioonile. Nagu näeme, oli see konstitutsioon kaugel sellest, millest unistas Franklin. Selgem tehti rahvapäälise palvel konstitutsioonil 10 parandusest.

Viinastel kuuaastatel pühendas Franklin oma energia sel-

lele, et jasta naha Amerisa kabi-
plekki, millens ta luges ojust.

Siinöödis kirjutas Franklin
Washingtonile: „Mime ender si-
su kohast lähtudes ma oleksin pi-
danud suurem kaus aastat ta-
gasi; kuigi need kaus aastat on
needetud nõrvesõvatus kannu-
tustes, mul on hea meel, et olen
need aastad siiski elanud,
seena rad on võimaldanud
mul näha neie praegust eluor-
da...⁵⁴

Suur iühikonna - ja poliiti-
kategeerane ning teadlane suri
14. aprillil 1790 aastal. Franklin
suri, kuid temast jäi järele vää-
tuslik pärand tema teoste ja
kirjade näol.

---

54 The Record of the Celebration...

III B. Franklini sotsiaal - poliitilised vaated

Franklini teinud suurt hevi majandusprobleemide vastu, eriti just seoses mitmesuguste poliitilise ala avaldustega. Ta on selles valdkonnas kirjutanud rea vääruslike töid, mida on kõrgelt hinnanud K. Marx. Sina kuuluvad tema järgmised artiklid ja tööd: „See ülikõllele“, „Nõuanne nõuetele“, „Sagasihoidlik uni-ruus paberina loomuse ja vajalikkuse kohta“, „Lõpetanduse põhi-

---

1 B. Franklini. Избранные... lk. 97-104.

2 Sammas, lk. 82-84.

3 M. M. Раговерский, lk. 84-85.

nõtted⁴, „arvamusi sõjast“⁵ jt.

B. Franklini esindamiseks ma-
teed siid seotud tema praktilise
ja ühiskondlik-politilise tegevuse-
ga. Tä oli tuttav inglise majandus-
teaduse klassikalise koolkonna
esindajate töödega. Selle koolkonna
peamiseks teineks oli tööväärtuse
teooria loomine. Juba noorena oli
Franklin lugenud W. Petty 1662.
aastal kirjutatud teost „Trak-
taat maksudest ja lõivudest“⁶

W. Petty tuli järeledeselle, et töö loob
väärtust. Luid ta avas eslikult,
et väärtust loob ainult töö, mis
on veeetatud raha (kuld ja
hõbe) teotamiseks. Petty jagas kõik
tööproduktid kahte rühma:
esiteks kõikide töölinide pro-
duktid ja teisiks need aing hõbe,
nillele veeetatud töö loob vää-
rtust. Kuld ja hõbe esinevad loodu-
ses vaimis kujul, tööga moodanuse

---

⁴ B. N. Тарпищев, lk. 238.
⁵ B. Франклин. Избранные... lk. 563-565.
⁶ B. N. Тарпищев, lk. 236.

rad ainult kätte. Selty avates on
väärtusel kvas nõõdipueud -
töö ja loodes. Sa ei nõistneud äi-
gesti tööväärtuse teooriat, sa-
ma me teqida na füsionraadid
kellelt Franklin ei nõitand nõn-
dagi eskejeks. Füsionraadid
hülqasid nekadatelitlineud ette-
rejutused sellist, et rikkuse all-
ikas on raha. Mendel ei ain-
sas rikkuse allikas loodes,
põlleuajandent pidonid füsio-
kraadid aga ainsas tootmis-
hauks, kes leuakse pehaspro-
dukt. Pehaprodukti all nõistid
nad produkti ülejääki tootmis-
kuludega võrreldes, kusjuures tao-
eie ülejääki tekib nende avates
looduses toimivate protsesside
tagajärjel, nõiteas loomade ja
taimede konsumptsess.

Ona töös „ Poliitiline õnnoomia
kriitika“ kirjutas Marx: „Tööajale
taandatud vahetusväärtuse esi-
mese traditsio, peadegu triviaal-
selt selge analüüsi leiane ino-

miselt, kes kuulub nende Maxima, see on kodanlikele teotmismetodele jätudid koos oma kaardjatega ja kes nõud siinest õitsele löid pinnale, mille rohke heemussisalduis teigi tava ajalooliste traditsioonide vähesuse. See inimene oli Benjamin Franklin, kes oma esimeses noorpõlve teoses kirjutasid 1729. aastal ja trükitud 1731. aastal - formelleeris kaasaegse poliitilise ökonoomia põhilise seaduse. Ta ütles, et on vaja otsida teist väärtuse mõõtu kui väärtusmetalle. Selleks mõõdukas on töö.⁷

Seda väärtuse mõõdukas on töö, siis võis seda tähistada mitte ainult väärtusmetallidega, vaid ka paberahaga. Esmaordselt Londonis niibides tutvus Franklin põhjalikult paberaha probleemiga ja soovis, misugust tähtsust see omab oma nojandusele.

---

⁷ K. Marx. Poliitilise ökonoomia kriitikat, Tallinn 1965, lk. 37.

Probleem oli selles, kas lasta paber-
raha välja või mitte. Linnaraha
pidi põhinevama tööle, tööd
tehti aga palju, siis oli lihtsini-
miste arvamus, et raha võib sa-
nuti palju olla. Siignasuaotjale
oli raske öelda, et raha oleks ing-
lises vähem, sest see võinuksid
neil saanudelt protsente meen-
dada. Käsitöölised ja kaupme-
hed, kes rajasid alati krediiti,
hõudsid paberraha üsna väja-
andmist. Franklin mõistis õigesti,
et üleliigne paberraha välja lam-
mine võib paratamatult nende
väärtuseteks muutmaksid, need
lihtsarahvas rajas raha ja Frank-
lini sõõ sõeti vastu poolehoiduga.

Suurtel ühiskondlik-rahjan-
duslikest probleemidest püüdis
Franklin leida vastust ühisi-
musele, mida kujutab endast
ühiskond ja inimkused on selle
arenevustingimused. Nagu lei-
sed kodumaineid valgestajad,
mõistis ka tema ühiskondliku

llu idealistlikult. Franklini ajas-
tule oli inimkonna arengu mõist-
mine alles algtaastavast ja keeles
võeti ligi 100 aastat enne, kui jäeti
selgeks, et inimühiskonna edasi-
müraas jätkus on teatava jõudude
areng ja neile vastavad tootmis-
suhetud. Franklin ei mõistnud toot-
missuhete olemust, kuid siiski läh-
nes ta teatavate jõudude esatähtsu-
se tunnetamiseks, kuna ta rõhutas,
et kõige aluselisem on majanduse areng.

Franklini värs kaugemale ühis-
kondliku ühe käsitluses kui mõi-
teks C. Montesquieu, kes esimestena
uurija mõtlemist püüdis ra-
tionalistlikult läheneda selle prob-
leemidele. Sama moraalne pale,
teema välisem ja valitsamisviis
on Montesquieu arvates tingi-
tud geograafilistest tingimus-
test: kliimast, pinnast ja teri-
tooriumi suurusest.⁸ Franklini

---

⁸ А. М. Добрыня. Социально-но-
мические условия нового вре-
мени, т. I. Москва 1958, с. 269.

töödus on püüdnud näidata, et
ka sedasügis geograafilistes tingi-
gimustes võib juhtuda nii, et ühis-
konna areng võib minna isorõiget
teed. Tema arvamus järgi ei tule
Inglismaa kolooniate ajaloost sel-
tamiseks lähtuda kontinendi
geograafilistest tingimustest,
 vaid amerika rahva majandus-
likest oludest. Füüsiograafid olid
sarnuti arvamusel, et kõik po-
litilised probleemid on lahendatavad,
 kui järgitakse õigeid
majanduslikke printsiipe ja röö-
tasse tarvitusele õigeid majan-
duslikke abinõusid.

Franklin tõi näite Pensyl-
vania ajaloost, kuidas algel
elapid kolonistid üksnes, keegi
ei olnud röövelud olemas,
 austati tööarmastust ja tradit-
si. Kuid aegamööda kolonistide
vastastikused heited muutusid
kerelisemaks. Ühest küljest suure-
line maaomanikkus, kes püüdis
muidu vastu rentnikke allervatens

ja nende kelle laorberid õigata, ring teisest vabad inimesed, kes küllalt hästi teadsid oma õigusi ja kellel oli küllalt mehisust, et kaitsa neid õigusi. Lahvas, kes oli sündinud rabona ja nõustatud heidama selle puutumata, raju ta sai selle oma vabameelset selleks, et pärast edasi anda järeltulijatele, oli hoolitsetud vabaduse hoidmist igas imperiaalses osas. Arvatarasti valitsees esimesed katsed vabadust piirata, leidsid tugevat vastupanu. Franklin kirjutas, et igal Briti alamaal peab olema õigused isiklikele vabadustele; ta allub ainult neile seadustele, mis on nende võetud teema enda rõõmolekul.⁹ Ta rõhutas kindlalt mõtet, et kõik inimesed peavad olema vabad ja elama sõpruses. Franklin oli mees Locke'i teid, kes ütles samuti, et kõik inimesed on looduse poolt vabad ja võrdsetena

⁹ B. Franklini kirjanduse... lk 107.

hõndinud. Inimene saab kasutada
neid õigusi sellepärast, et ta on
inimene, aga mitte selle tõttu, et ta
on vabanduse ja võimuse positiiv-
ellitatud olukorras.¹⁰ Ameerika
ja Inglismaa tegelik olukord ei
vastanud progressiivsele inimeste
tundele ja mõttele.

B. Franklin kuvitus na-
graafia probleemidest riigi ma-
janduse arengu küsimustega. Ame-
rika kolooniate ajaloos viimase
põlve tegi ta järelde, et loo-
meline juurdarvuse tagajärjel
kahkordistub kolooniate elanik-
kond iga 25 aasta järel.¹¹ Tema
arvates on see põhjusena maade
rõõms ning edasine Ameerikas,
mis soodustab varaseid ja rüü-
koid abielusid. Franklin väitis,
et Põhja-Ameerika turitajad
on nii suured ja rikkalikud, et ma-
ala saab täielikult arestada,
võõrus ühte rajadit.¹² Tjalocane

¹⁰ A. M. Dedopuse, lk. 201.

¹¹ B. Franklin, Uzpravesse... lk. 250.

¹² V. N. Crane, lk. 69.

J. Stourzh on arvanusele, et Franklini suur ind initskonna suurendamiseks Ameerikas vastas täielikult merkantilistide suurele arvude rõhutamisele kui rikkuse ja tugevuse allikale.¹³ Franklin väitis, et tema maa suureneb tehta künneme korda rohkem inimesi, kui sellele oleb antud moneadil.¹⁴ Tä ilmuselt hindas üle kolooniate ja selle laadise tegelikkuse olukorda ning ditingimusi.

Franklin andis hinnangu viimajanduskauale tähtsusele ja kollele initskonnas. Tä peeldas manufaktuuriböösuse ja kaubanduse arengut, kuid eiinshale astas nagu füsokraadiidni, põllumajanduse. Tä uskus, et tema maa õitseng on suuresti sõltuv just põllumajanduse edusammudest. Franklin kirjutas oma sõbralle: „Kõrgeks arvestab see maa manufaktuure

---

¹³ J. Stourzh, lk. 108.

¹⁴ B. Franklin. Избранные... lk. 243.

üle nende tõelise väärtuse, sest riik-
kuse tõeline allikas on põllupidam-
ine. Põllumajandus on uus jõu-
kuse tõeline tootja. Manufaktuurid
ainult muudavad materjalide
vormi. . . .¹⁵ Tä ei arvane, et
see Amerikas on õnneks riik, kus
kui vaba maad leidub külluses
ja fondid on vabad kaubahi-
jad. Franklin ei seisnud, et
manufaktuurtootmine ja kauba-
dus arenevad ainult seal, kes ei
jätke vaba maad kõigile.

Ona teos „Suurbritannia
kivide maalemine“ kirjutas Frank-
lin: „Elavaimad inimesed ta-
vad kõige, et kõik soovivad ja
keelavad kaubad, mis menagi on
näeja nõelduel, ei suuda segada
manufaktuuride tekkest riigi,
kes rahvastik on liiga suur selleks,
et eksistenda ainult kaubahi-
misest. . . . Manufaktuurid raja-
takse vaesuses. Just see maata

vaeste arv ürgis, kes töötavad väi-
rese tasu eest teiste hõuks, annab
ettevõtjatele võimaluse manee-
fantuuride loomiseks... Keid mitte
keegi, kellel on võimalus saada
naabappi, mis annab talle raja-
line sissetuleku peenona teitai-
seks, ei ole nii väene, et peaa kan-
kama töölisas manufaktuuris
ja töötama peenche keeks. Sii
järele, keeni Ameerikas on kül-
laldaselt maad neie rahu
jaks, ei teie sira manufaktuure
keegi seurel hulgal ja neie ei
saa olla keegi seurel tähtsust.¹⁶

Franklin idealiseeris agrarset ühis-
konda, sest selles seisnes Ameerika
omadäna. Ssegi uus-Suglismaa
tööstuslikelt kõige enam areneva
rajoaides tegelis põllumajandu-
sega suurem osa slaviikkondast.
Franklini põhimõtted teotis endale
kodeks peaaegu kõik rajalike.
Franklini arvates on sügis

---

¹⁶ В. Франклин. Избранные... к. 237.

kolm teed rikkumiseks. Esimene
te on rikkumise sõdade arvul,
nagu seda tegid vanad rooma-
lased, rüüstates ja vallutades
naabrite maid. Seda viisi ta ri-
kutas kreekliseks. Teine võime-
lus on kaubandus, mis Ameerika
valgustaja arvates on üldiselt
pühine. Kolmas te on põlluma-
jandus, mis Franklini arvates
on aineke õige ja aus te. Ta üt-
les, et inimene saab tõelise rikkus-
e seennest, mis ta on maha vi-
sanud, ningil ime viisil, mis on
tuttud jumala käel inimese ka-
saks nagu taimeks tema süüte-
ele ja vooluslike tegevuse eest.¹⁷

Colquhoun ja Franklin ei hindasid
kuigi kõrgelt manufaktuurtööst-
mist, pööras ta suurt tähelepa-
me tehnikatele teadustele. Ta rõis-
tis õigesti, et tehnikas kasutamine
on võimas vahend inimese elu
parandamiseks ja räägi, et tema

---

¹⁷ B. N. Tappeserause, lk. 237.

tehnikat kasvatamist ei saa
arvestada ka tööstus. Franklini di
veendused, et tema maa
saavutab alles siis edu, kui
tehnikat kasvatamise osas Ame-
rika saareneb esirindline Eu-
roopa maade isineas. Võitlus
tehnilise progressi eest oli mõtetud
Ameerika rahva võitlusega ma-
janduslike ja poliitilise iseseis-
vuse eest. Töövahendite kasvatami-
ne ja loomine, misgi need või-
ned on es es omandad juba teata-
vate loomaliikidele, imesoones-
tavad inimese spetsiifilist töö-
protsessi, ja Franklin defineerib
sümpärase inimese kui loomilise
vahestavaat looma ("a tool making
animal").¹⁸ Franklin oli tigele re-
seksional, et tema tööriistade
arenguta ei saa inimühiskond
eksisteerida.

1748. aastal kirjutas Franklin
lühikese artikli "Nõudame asone-
le kaupmehele", mille ta loomitas,

---

¹⁸ K. Marx. Kapital I, Tallinn 1953,
lk. 161.

et alati tuleb mees pidada ütlust,
alg- see on raha, krediit - see on raha.
Artikli autor tuleb kõigile meelde,
et alati tuleb mõlg nautsõige -
aegselt, sest siis on võimalus kon-
teinerid raha saada. Tema ar-
vates on te rikkusele viisama
lihtne kui tee turule, inimesed peab
ainult olema töökas ja konkree-
tsioon. Oma kirjutistes idealiseeris
Franklin ettevõtlikke ja töökas
kapitalisti. Ta hindas kõrgelt tööd
ja arvas, et ühiskond peab koos-
nema hoolatuse funderitest ja
kõrgetööstist. Tema ei näinud
piiri, kus väikekaupluse läheb üle
kapitalistlikuks suurekaupluse
ja seepärast oli Franklin arva-
muse, et töö peab olema seotud
väikekauplusega.¹⁹ Tõhususest
nõuannetis ja õpetustes väjandus
tema kodanlik maailmavaade.

1774. aastal ilmus pamflett
"Kaubaanduse põhimõtted". Selle
mõte oli järgmine: oleks parem,

---

¹⁹ А. В. Ефимов, с. 89.

kuu valitsus ei saanud end kaubaa-
 duse küsimustesse. Põhikirjad, ak-
 tid, teated, mis antakse parlo-
 mentide, monarhide ja seades-
 andlike kogude poolt kaubaa-
 duse reguleerimiseks, jultimiseks
 ning piiramiseks, on mõnikord
 poliitilised nõodalasunnid või
 „svara käe” töö, mis ühiskonnale
 kasutoorise lipu all kasutab neid
 oma isiklikeks huvideks.

Ja väitis, et kui Colbert^{no} rutsus
 kokku mõned raamad, juba rege-
 nustega Prantsusmaa kaupme-
 hed ja soovis teada nende arva-
 must selle kohta, mil viisil tema
 saaks paremini raasa aidata
 kaubanduse õitsengule, andsid
 kaupmehed talle vastuse, mis
 seisnes ainult kolmes sõnas: „äige
 segage neid.” Prantsuse kaupmehed

209. B. Colbert (1619-1683), Louis XIV nõu-
 andja ja uigi sisepoliitika jaht. C. ma-
 janduspoliitika nn. Colbertidei reinar-
 gias oli riigitulude suurendamine es-
 kätt aktiivse kaubanduskilansi ja kodu-
 vaise tootmise arendamisel teel. Tema ajal
 jätkus nn. keeninglike ehk riiklike manu-
 faktuuride loomine.

pidanud valitsuse tegevust tahi-
tuseks oma teel. Franklini klišé
seisukohta põhjustas asjaolu, et
ameeriklased ei kartnud sel ajal
võl ningit konkurents ja ei vaja-
nud kaitset, nad pidanud enes-
liga kindlaks. Tema arvates olea
sõjast, kui kaubandus kõigi
maade vahel maailmas olea
niiama vaba kui riikvõn-
dade vahel Inglismaal, et vas-
tastikene vahetus riikide vahel
tooks üldist rahelolu. Franklin
väljendas mõtet, et kui kaubandus
üksikute riikvõndade va-
hel ei ole loostat, siis ei olea see
loostat ka maailmale.

Franklini kui koloonia elu-
elü teadliku inglise valitsuse eba-
õiglasest tegevusest kolooniate ka-
tes, organisatsioonilistest raskustest
ja navigatsiooniantidest, mis teeni-
sid Inglismaa kaupmeeste huv-
sid ning seepärast pooldas ta
vabakaubanduse printsiipi. Oma
mõtted formuleeris ta järgmiselt:

„Lahkete vaheline kaubandus, saamati nagu vasiskeele vaheline, peaks olema aus ja õiglane, võrdse vahetusega ja ühiste vastastikkuste kehvidega. Kaubades naabri vabadustest tingitud kaasaarv nõudeid, keegi see loob ajutit ede, tekitab alati paksu verd.”²¹

Franklin koos kolleegidega püüdis sisse saada vabakaubanduse Suurbritanniaga rahulolevaid tingimuste ajal 1782.-83.aastal. 10. juuli 1782. aasta kirjast legi ta ettepaneku, et „koloonia laevu ja kaubandust võetakse vastu ja et need oleksid saavad õigusea siinmaal ja Suurbritannias nagu Inglismaa laevadele ja kaubandusele.”²² Ja võttis kokku oma vabakaubanduse põhinõude 1783. aastal: „ilmselt ma ainsalt värgisid, et kaubandus, mis seisab vastastikkuse rajaline kaupade ja eel neid vahetuses, mida vabane

---

²¹ G. Steurz, lk. 238.

²² James, lk. 239.

ning taastamatutele see on, seda
õnnelekkumad on kõik teinud
sõltuvad rahvad...²³ Kuigi
Franklin väitis, et produktide
testaerial on palju suurem täht-
sus kui nende jastamisel s.t. kaub-
andusel, pööras ta siiski suurt
tähelepanu kaubanduse probleemidele,
seda eriti seoses kaubandus-
sõdadega.

Franklin uuis põhjalikult
pajusid majandushaarusid ja
nende kasulikkust ühiskonnale,
kuid kõige enam hindas ta Ame-
rika ühiskonna põlle majandus-
likku struktuuri ning vaatas kas-
sainitajate uuesti, et peab põlle-
majandusest, kõige sõltumatunaas,
kasulike naas ja aasa naas kõiki-
dust töödust.²⁴

Franklin eas ajal, mil prole-
tariaat Amerikas kolooniates ei
olnud veel kujunenud. Ta ei näit-
nud abstraktset tööd ja tööaig
esinele tal aegusest peale ühiskond

²³ G. Stærzh, lk. 240.

²⁴ Sama, lk. 244.

kujul kui väärtuste mõõt. Ta oli
 järgnevat seisukohta: „Et kaubandus
 ei ole üldse midagi muud kui
 töö vahetamine töö vastu, siis hõl-
 matakse kõigi asjade väärtust kõi-
 ge õigemini tööga.“²⁵ Franklin püüas
 tööd väärtuse allikaks ja nõu-
 dupuueks, kuid ta oli kaugel li-
 saväärtuse mõistmisest, sest ta ei
 näinud vastuolusid teadatud
 tase ja kassani vahel.²⁶

Franklin ideoloogias kapitali-
 stlikku tööstust, arvas selle ole-
 vat loomelike ja ei näinud midagi
 kapitalistliku korra eksplua-
 tatorlikku olekut. Ameerika
 valgustaja ei nõelnud kehvagi
 selle, et rakendada töötavaid
 inimesi ekspluatatsioonise ikkest,
 ta teatas kapitalistlikku tööst-
 mist ja osaliselt ka Ameerika riik-
 loid ja mereid. Kuid nende ko-
 dandike saadete nõrval kriipsu-
 tas ta alla oma keiserlikku

²⁵ K. Marx. Poliitiline... lk. 37.

²⁶ B. D. Kazanber, lk. 116.

suhtunust töötavasse inimesesse
ja rõhutas meini surmani, et ta
sündis valesena.

Franklin unistas sellest, et kõik
inimesed tegeleksid ühiskonnale
kasulike tegevustega ja neile ole-
sid teadmata uol häda ring vi-
letus. Tä vallas sissetulekut, nei-
da mavad kaupmehed ja töös-
turid kui seaduslikku protsenti,
neis ei teki töörite auel, neigi
tal oli isiklikest võimale jälg-
gida, neidas lühikese rikkusi.

Franklin rõõgi, et mitte ainult
avalikud võõrijad, kes neidagi
arvestamata püüdsid saada
kõngid kasumeid, vaid ka vää-
riksad ja häitud inimesed,
silmapiistvad ühiskonna- ja
riigitegelased ei jätne jehust
arvestamata, et soetada ja
suurendada oma kapitali. Ka
USA I president G. Washington
tegeles maa spekulatsiooniga.²⁷

---

²⁷ M. U. Paigobennū, lk. 100.

Franklin toimetas 25 aasta
jooksul kalendrit „Vaese Richardi
almanakk.“ 1757. aastal ilmusid
need tööd valdi väjavandena
nimetuse all „See ülikõlleusele. Selles
teoses ülistatakse ettevõtlikke ka-
pitaleid ja kritiseeritakse Richardi
sõnade kaudu jõudele inimeskon-
nas. Franklin niivõrd, et valitsest,
kes oma rahvalt nõuab sisse maks,
mis on mõndred $\frac{1}{10}$ tööajaga,
peetakse julmaks.²⁸ Sama arvates
võtab jõudele inimeselt paigu
kehene aega kui töö, mis on ku-
lutatud maksude tasumiseks.

„Kui armastad mu, ära kuluta
aega ilma ajata, sellepärast^{it} vää-
ruseb ajast“ - õpetas Richard.

Franklin hindas tõigepeenam töö-
kest ja ütles õigesti, et väikeselub
iga töö raskest, aga tööarmastus
kergeks. Richard soovitas igal in-
imesel õppida endale niigi edu-
kutsu, sest kellel on näsitöö, selle

---

²⁸ В. Франклин. Избранные... к. 97.

on ka vaandus, kellel on elu keetse, on igaaastane teenistus ja lugupidamine. Richard ütles, et kaseelik on hoiduda väikestest välgaminekutest, sest väike aeg võib uputada suure laeva.

Franklini nõuanded ja õpetused vastasid kapitali esialgse akumulatsiooni perioodi majandusteoriale. Kapitalist pidi olema kokkuhoidlik ja säässlik, alles hiljem, kui raha oli kokku kogutud, võis seda ka pillata.

Süna ideaaliks olid lihtsad inimesed, kes riietuvad odava ralt ja loebesid hinnalistest ostudest. Saime võrdles ta vabaduse müümisega teisele inimesele, sest loenne tähtsuse, mis algul tundub olevat väga pikk, aga nõõdumisel tundub erakorraliselt lühikesena. Oma kõne lõpetas ta järgmisel mõttega: „Iht meenutage - kui inimesele on vaja nõuanda, siis on vaja teda ka abistada...”²⁹ Enamus Franklini

---

²⁹ В. Франклин. Избранные... к. 100.

õpetusi vastas väikekodanlikele nõu-
teviisile, kuid tema üldainlikud
nõuanded ei ole muutunud oma
tähtsust ka tänapäeval.

Ta kirjutas sõbrale: „Vaadake
maailma ja te näete, et mõned
inimesed ei tee mitte midagi ääri
äärmisel juhul teglevad kortsu-
ga...”³⁰ Sellest tegi Franklin järe-
duse: kui iga inim tegles päevas
neli tundi inimeneolikuult kumli-
ku tööga, siis oleksid rahvale
teendmatel puuded ja viletsus.
Siu Franklin ei mõistnud, et
reljatiivne tööpäev kapitalist-
likes inimkonnas on tööliste
utopia. Arvestades tema ma-
teid, ei tohi unustada, et
Franklin kuulus kapitalismi
ajal, mil see võitles oma eksis-
teerimisest ja oli progressiivne
inimkondlik kodu võrreldes feo-
daalismiga.

Paljude probleemide rästundis

Franklin kuvi ka sõja ja rahuküsimuste vastu. Oma mõtteid väljendas ta artiklis "Araamusi sõjast." Ta jostas sõjad nende eesmärkide järgi ja oli õigel arvamusel, et õiglane sõda on vabadusvõitlus nõrkamaadaste vastu. Franklin väitis, et Inglise valituse poolt peetak sõda Ameerikas eli vallaletulek, Ameerika rahva võitlus aga teenis roogu maailma avaste inimeste huvi. Ta soovitas vastu võtta seaduse, mis kindlustaks sõja ajal normaalse töötajimehed naavaldaajale, kaluritele, kaupmeestele, meistrile ja käsitöölisele. Ta oli selle poolt, et haiglaid ei tohi sõja ajal hävitada, vaid neile tuleb abi anda ja haavatuise peab suutuma hennaanult.

Franklin armastas rõhutada, et ei ole head sõda ja halba rahu, sest igasugune sõda, ka õiglane vasaatessõda, toob endaga kältinõttelt kaasa häda ja kannatust.

Ta jagas fõnokraatidele sei-

senkta kaubandussõdade mõt-
 tetusest vana merkonteistlikel
 viisil ja lisas, et "... nagu Euroo-
 pa võiks olla palju õnnelikum,
 mõistes natuke rohkem iseist." ³¹

Franklini meelest, et kaotada sõ-
 jad kaubandusmonopolidest,
 leidsid väjenduse tema peue-
 tes muuta vabaks Lääne-India
 saared. Täi rääkinuiste varam
 etapil Suurbritanniaga 1782. aas-
 tal, tegi ta etpaneku muuta
 vabaks Lääne-India saared,
 nii et see ala ei oleks ühegi riigi
 valduses. Tä oli arvamusel, et
 "... inimestele, kes onavad sekru-
 kseoniad, oleks parem loobuda
 rüudest nende järel, lasta neil in-
 die valitseda ja panna nad kõi-
 gi Euroopa riikide kaitsel
 alla ning avada kõigile kaup-
 leniseks. ..." ³² Franklin nimetas kõi-
 ki kaubandussõda mõtteeseks,

---

³¹ G. Stourzh, lk. 239.

³² Jannas, lk. 239.

ta lõks melgi kaugemale ja ütles, et melgi sõjad territoriumi saamiseks on tähtsusetud ja inimesi ning raha kulutamine.

Franklin tegi ettepaneku omandada uusi territoriume ostmiseks. „Lõda territoriumi omandamiseks esmängil ja selle tähtsusetus, maksab mõeldavale peole palju rohkem, võib-olla 10 korda rohkem kui meenata selle ostmiseks.”³³ Luid riikide neelamise kohta ei ole allutatav antimeetilisele tulemusele.

Eseseisus sõja ajal viijetas ta järgmiselt: „... meie rahva teenik ei ole mitte kaupmehed, vaid tagasihoidlikud põllumehed, kes tunnevad rõõmu maa harrimisest... ja neil on liiga palju aasad, et oleks vähimatki viisakust laiendada oma territoriumi rakulike naabrite arvel ja seepärast³⁴ liiga palju õigust, et mõelda sellele.”

³³ G. Steurz, lk. 240.

³⁴ Samas, lk. 244.

naagu näeme, ei mõistnud Frank-
lini põhimõtteliselt hukka rõõraste
teooriumide korvamist ja
pidas seda võimalikeks riiki-
del, kus maad oli vähe.

B. Franklinile meelub töö
kui nähtuse mõõde definitsioon.
Erinevate majandusharude võrd-
lemise idealiseeris ta põlle-
majandust kui kõige tuletoo-
vamat tegevusala. Paljud Amel-
ika valgustaja progressiivsed
mõtted on säilitanud end a-
ktuaalsuse lõnne päevani.

IV Franklin kui humanist ja valgustaja

Orjus ja indiaanlaste metrik
nävitamine olid ühes hõbiväärn-
maas suureks Amerikajalaks.
Eurooplaste koloniatsooniga lään-
de kaasneid laamotud sõjad
indiaanlaste suguharude vastu.
Kolonisaatorid püüdsid indiaan-
laste muuta orjades, kuid selle ei
oleks soovitav tagajärge, sest
indiaanlased põgenesid ja põ-
gene kukkusid või lõpetasid elu
enestaprengaga.

Ona meeltes uurimuses, Märk-
med metslaste kohta Põhja-Ameri-
kas¹ kirjeldas Franklin indiaan-

---

¹ В. Франклин. Избранные. Стр. 400-
406.

laste huvipiiri ja tegevusalasid. Autor kasutas töö kirjutamisel oma inimeste tähelepanekuid ja paigude reisirajate mälestusi. Tema arvates kutsus üks rahvas teisi metslasteks selle tõttu, et nad ei tunne nende iseloomu ja harjumusi.

Kui „valged“ peavad „punanahalisi“ metslasteks nende akvantiirpöörast, siis indiaanlastel võivad sama arvata nn. kultuurirahvastest. Franklin kirjutas, et kolonistide töökest peavad indiaanlastel endale sõjaliseks ja alandavaks, aga krediit siiski, mida nii kõrgelt hindame, tühiseks ja kasutuks.

Uurimuse autor austas indiaani hõimude demokraatlikke traditsioone. Indiaani noormees oli kas sõjamees või jaanimes, vanemad mehed olid suguharu nõukogu liikmed. Nii ei olnud ei vangemaid, kormeid ega politseid. Meeste ja naiste vahel oli läbi viidud tööjaotus, kesjuures viimased

haised naised, valvataid toitu
ja kasvataid lapsi.

Franklin hindas indiaanlaste
koosolekuid, mistoimussid organi-
satsioonid ja pühendusteta. Nane-
noid mehed istusid koosolekuel
esimestes ridade, siis sõjamehed
kõige taga naised ja lapsed. Naine-
kohustusel oli koosolekul kõike
meeldi jätta ja edasi anda oma
lastele. „Sui ne võrdleme nende
teotleid meie ühiskijutistega, -
mäkis Franklin, - siis leidame alati
need õiged olevad.“¹²¹ Ja võrdles in-
diaanlaste koosolekuid traditsio-
nidele riikide nõupidamistega,
kus kõnejal ei lastud alati lõpe-
tada isegi oma lauset.

Indiaanlaste sõbraline koos-
töö tulemuseks oli see, et kõike
stusitati ühiselt. Indiaanlaste
iseseisvustas kollektiivsus, unne,
abi valmis ja riigilistamine.

Franklin vastandas „pudana-
liste“ külaelamuse, „algiti“ eba-

121 B. Франклин. Избранные... 1 к. 40 л.

sõbralikkusele rõõnaste vastu ja
iselleonestas seda ühe indiaan-
lase sõnade kaudu: „ Kui ma
leiken valge inimese majja abba-
ny's ja panen süüa ning juma,
kõõravad lanikeed: „ Kus on sinu
koma? ja kui mul raha ei ole,
ütlevad nad: „ Koo neidena siit,
indiaani koor.“³

Franklin ei tee selles uurimuses
suuri teoreetilisi järeldusi, kuid
nagu kõik kodanikud valgusta-
jad, oli ta ühiskonna arengu
liikumajapanevaid jõude ideedes,
raadetes, veendumustes ja pi-
dos ühiskondlikule elu otseselt
sõltuvaks kõnevalandjateks.
Kuna indiaanlastel puudus ra-
suand, siis seia nad Franklini
avatus pärgi õnnelikumad ja
kõõrnamad, kui Amerika tsivi-
liseitud lanikeed.

Ja niijutas veel teise töö pea-
rijaga „ Märganud tulevase indiaani

---

³ В. Франклин. Избранные... к. 405.

asjade valituse plaani kohta.⁴ Frank-
lin oli varem mitu korda rõhuta-
nud, et on vaja reguleerida suh-
teid indiaani hõimudega. 1750-
ndatel aastatel valiti teda komis-
joni, kelle ülesandeks oli rääki-
da rahki indiaanlastega. Antud
töös käsitles Franklin kauba vahet-
ust indiaani hõimudega. Tä-
tegi ettepaneku, et indiaanlas-
tel oleks õigus vabalt müüa rah-
ku ja tapetud metsloomi oma läh-
eduses elavatele naabritele. Ka-
ubavahetus peaks olema reguleeritud
ostjate ja müüjate vahel
nii, et nad ise määraksid hin-
nad vastavalt suurvahetuse
korraldajatele. Kõrgist ettepaneku-
test ja arutlustest hoolimata ei
saanud indiaanlased, keda oli
nappu umbes 750 tuhat, mingeid
õigusi uult kehtitult siiski.⁵

---

⁴ В. Франклин. Избранные... кн. 281-285.

⁵ Ч. 3. Фостер. Келумаский... 71.

Franklini meenus teenus teelus
ingida tema aktiivset osavõtet or-
jusevastases võitluses. Lühemine or-
juse kaotamise eest algas ammu
enne Iseseisvussõda. Pajudes kolonia-
tes moodustati abolitionistlikke
ühinguid ühinguid, kes saidid
süüa ülesandeks neegerijade va-
katsiooni. Revolutsiooni lähenevi-
sega kasvavad näha veelgi nõnnret-
sevad võivad ajusevastases võit-
luses.

1775. aastal organiseeriti Phila-
delphias esimene orjusevastane ühing
esitses Frankliniga ja 1785. aastal
New Yorgis neegrite vastanduse ühing.⁶
Franklin väitis, et orja töö on vähe
kannet ning maahariine orjade
tööga nõuab palju rohkem kulu-
tusi kui palgataloiste kasutami-
ne.⁷ Selle argumendina rõhutas ta
orjuse lastavat mõju vabade Ame-
rika kodanike moraalele, nõigi,

6 A. M. Dedopur, lk. 453.

7 Y. B. Помер, Керу мисеккел... 68.

kuudas aja de kasitamine kutsus
valgetes isile põglikele kultuurise
tõesse.

Artiklis, Teadaandeks sulle, kes ka-
vatsuvad sõita Amerikasse⁸ näris
Franklin väja ajapidajaid. Au-
tor kirjutas, et Ameerikas on vähe
selliseid õnnetuid inimesi kui
võrre Euroopas, kuid on vähe neid,
keda Euroopas kiitakse
kiitakse; sin valitseb kuldne
kumite. Suur enamusel inimestest
on oma isiklik maa või tegelise
kõnitsõ ja kaubandusega. Selgitu-
ses laugrantsidele kirjutas ta, et
sae ei huviluta neist, kes on
võõra maalane, mid sellest, mida
ta oskab teha. Igauks, kes soovat-
ses sõita Ameerikasse, pidi osama
teha mingit kasulikku tööd. Selles
töös Franklin idealiseeris Ameerika
tegelikku olekonda ja kirjutas
Ameerikat maama, kus rikaste ei
olema veel mingid erilised privileege.

---

8 В. Франклин. Избранные. -- К. 584-592.

ja riihutas, et inimestele meeldivad
 negri sõnad, mida nad mõni-
 kord võivad kaalge inimese
 aadressil: „... kehvib töötama
 negrit, kehvib töötama hobest,
 kehvib kõike töötama, peale sel-
 luga ei tööta, ta sööb, joo, jalu-
 tab, magab kui tahab, ta loob
 aegu džentelmen.“⁹ Kõik see ajapida-
 ja nõrkus kõige annab tennis-
 tust sellest, et Franklin mõeldis kun-
 na ajase Amerikas.

Kuna Franklin tundis hästi
 ka praktilist elu, siis mõistis ta,
 et negrite vabastamine on ko-
 tud tervet rea keemiliste proble-
 miga, kuna sellele ajale tuli
 vana inimkondel elutingimused,
 milles nad võisid tunda end
 vabade inimestena. Selleks kirjui-
 tas ta 1775. aastal artikli

„Plaan, kuidas parandada va-
 bade negrite elutingimusi.“¹⁰ Seda
elutingimust pidid hakkama andama

9 B. Franklin. Избранные... 586.

10 Samas, lk. 387-389.

komitee, mis koosneb 24 inimesest, kes valitakse igal aastal hääletamise teel. Franklini auvates teeli komitee jagada neileks alamkomitees: valvatus-, hooldus-, haridus- ja töökomitee. Sijuetatud mõisid komiteedel suuresel nõu pidada ja vajaduse korral isikult tegeleda. Komitee pidi arendama oma tegevusest ja rahaliste fondide allikorrast igal aastal aprillis ja oktoobris. Valvatuskomitee eesandeks oli jälgida moraali järle ja anda neile vajalikke nõuandeid. Hoolduskomitee vastutas selle eest, et kindlaas määratud õppeaja jooksul negrid saavadaksid mingimuguse eluette. Hariduskomitee jälgis, et negrilapsed hõldataksid regulaarselt kooli ja et nad saaksid vajaliku hariduse teelvarasus eluks ning saavdaksid teadmisel moraali ja religiooni printsiipideid. Töökomitee pidi kindleestama igal aastal negridel püsiva töökohta.

Franklini peaan oli hästi läbinõeldud ja leidis elavat vasturõnga Amerika esindlike vabadete ga inimeste hulgas.

Kuigi Amerika revolutsioon ei siin lakkunud õiguse küsimusest, siiski tugevas abolitsionistide positsioon. Ühingu tegevus lõppes, kui Franklin pöördus tagasi Pariisist 1785. aastal.¹¹ Veli aastal kirjeldas ta järgi järgitavalt:

"Me teatame erilise rahuldusteendega ... et ühingu peaan täideviimisel meil püüdlusi on kroonimeel edu."¹² Selliste sõnadega austas ta tööd "õiguse hävitamiseks kaasaaitamiseks ja ebavõrdsete keelt õiguse koitavatele vabadete meigitelle abi osutamiseks kasutama ühingu pöördumisele elanikkonna poole."¹³ Näidates edaspidi, mis on kavutatud, rõhutas Franklin ka seda, et kõik see on väike osa võr-

---

¹¹ M. U. Раговский, lk. 214.

¹² B. Франклин. Избранные... lk. 412.

¹³ Там же, lk. 412-413.

neeldes sellega, mis tuleb seal ära teha. Põõ autor kirjutas, et ori on harjenuud liikumise nägu masin peremehe soovi kohaselt, tal ei ole mitte mõtlemine, tal ei ole niisugit valikuvõimadest, ta on vaene ja tal ei ole ka sõnne. "Ojus - see on inimloomuse juba alandamine..."¹⁴ ütles Franklin.

Tegevustõja lõppedes sai ora endisi neeger-
 oje vabaks teenite eest sõjas, neid neegrite arvuga nõreldes oli see väike osa.

25. märtsil 1790. aastal ilmus ajalehes Franklini artikkel "Ojakaubandusest."¹⁵ Oles ojusevastas liikingu presidendis, pöördus ta keegi keer hirmuist 12. veebruaril 1789. aastal kongressi poole ettepanemuga kaotada ojukaubandus, neid see ettepanek liikati tagasi. Oma võtavad avameest Franklini ettepaneku kohta nägundas jalgelt

¹⁴ В. Франклин. Избранные... кн. 412.

¹⁵ Там же, кн. 414-418.

ajanduslike georgia koloonia üh-
daja jackson. Artikkel, "Ajandus-
sotsiaalsed" oli vastuses kongressi
enamuse eitaratele misnõustade-
le Franklini ühpaneeu sehtis.

Suuremad Franklini nõuand-
nised sejuer vastu riikandmed teua
elujal eedat uol teekausi. Vastu-
pidi, 19. sajandi algul sesses puu-
villa- ja nahatööstuse riise aen-
guga, korras Amerikas sejade
arv. Kuna antiõne tegeves avaldas
süski nõju esindolikele i'his koad-
likele nõttele mitte ainult Ameri-
kas, vaid ka kääne - Euroopas.
Franklin oli veendunud, et
nõttes sejade vabastamise eest
on erake, "vabaduse keast ja sel-
get nõttest, mis levib kogu ma-
ilmale."

18. sajandi algul ei olnud
Amerika kolooniales suurt
kooli, raamatukogusid ja teq-
deeslike i'hisaguide, kuid sajandi
keske raudsida ajaloo aue aue
Franklin, Jefferson, Paine jt., kes

hankasid levitama ja propa-
gerima esinõulikke ideid ja
mõtteid.

B. Franklina tegi palju selleks,
et neid ideid ja mõtteid müa prak-
tilisse ellu. 1774⁴ aastal ta tegi
ettepanekke moodustada Ameerika
filosoofia ühing, mis areneva
ühineks seentaga.¹⁶ Filosoofia ei ole
ku ei aaregius ole mitmesuguste
teaduslike ja poliitiliste tead-
uste propageerimine. See ühing
muutus teaduslike mõtte kesku-
ks Ameerikas.

Franklinile kuulub ka esimene
ühiskondlike raamatukogu loo-
mise mõte. Kogu see järel levisid ra-
matukogud ka teistes Ameerika lin-
nades. "Need raamatukogud",
kirjutab Franklin, "tõstsid ame-
riklaste iidelist kultuuritaset,
muutsid lihtsad kaupmehed ja
farmereid sama arenevaks, kui
suur osa džentelmeene teistes ma-
ades, ja võimalik, et mingil määral

---

¹⁶ B. Франклин. Избранные... kn 505.

aitasid kaasa kindlusele, mida kolooniad üksteiselt imetasid, kaitses oma õigusi.¹⁷

Omistades elulise tähtsuse kasvatussele ja haridusele, koostas Franklin 1743. aastal Pennsylvania akadeemia - kõrgema õppeasutuse projekti.¹⁸ Tema töötas isegi välja õppeplaanid akadeemia jaoks ja oli komitee esimees, mis juhtis ehitustegevust. Siisjuures meelditi see akadeemia Pennsylvania ülikooliks.

Franklin kritiseeris molastilist kasvatussüsteemi ja rõhdis, et kool valmistaks õpilasi ette teadusele, mitte teoloogiale. Esimeses klassis soovitas ta õpetada grammatika reegleid ja lugemist. Teises klassis peavad õpilased teadma õpetaja abiga madalaima järkude parimate isindojatega teostega ja referimata neid teoseid oma sõnadega. Sel moelendas klassis nägi Franklini süsteemi

¹⁷ B. Франклин. Избранные... lk. 477.

¹⁸ А. В. Ефремов, lk. 87.

ette õppida retoorika aluseid ning
Nava - Rooma ja kreeka ajalugu.
Sä raatas teadust kui inimese
praktilise tegevuse abistavat töö-
riista. Mõjandas klassis eli raja
õpilasi tutvustada loodusteadu-
sega ja geograafiaga, viendas
klassis loogika ning natura-filo-
sofiaga.

Süübi asemel soovitas ta õpilas-
tele filosoofilisi raamatuid.
Franklin heitis välja kätte, kes
pidasid piiblit ainumeesus väär-
tuslikeks raamatuks. Mõnedas
klassis lugesid õpilased klassike-
te teoseid, alustades Homerosest,
Virgiliusest ja Seoratiusest.

Tema soovitus- ja õpetussüsteemi
mõte seisnes selles, et õpilasi ju-
kov algklassidest peale tutvust-
tada maailma painate ri-
jandustestega ja loodus-filo-
soofiliste probleemidega. Need,
kes olid lõpetanud selle kooli,
pidid päevist lõpetanest olema
nõimeelised töötajad üaskõik

nüüliisel erialal. Ta avaldas mõtte, et juba algklassides peavad lapsed tutvuma praktilise tegevusega tööstuses ja põllumajanduses.

Franalin ei olnud avalikult, et religioosne kasvatus teeb naeru ja et riik peab muutma kooli sõltumatuks religioosist riigikriitidest, kuid kõik tema andlused koolist niisid väga alleni ja enasid seent progressiivset tähtsust.

Ühes kirjjas jutustas Franalin satirilisest võrdlusest enda enendusest:

„Lõunakuul rääkis ta suure hoone juurde, kuhu teeli kokku noorus kogu riigist. Hoone sisekäigu juures olid kaks valdeid - Rikkes ja Väikes, viimane ei lasknud hoonesse reid, kes olid ositanud heale esimesele. Siiglasel teonil hoone kiskel oli Teades, keda ikebriitsetid mitmesugused teadused ja keeled. Trooni all olid slaukud ja laiskus.

Sissetulijad püüdsid tõusta

Teaduse juunde, kuid enamuses
 neist jäi trooni astmelavale ja
 pidi tegema käsitööga, vamban-
 ausega jne. Paljud neist, kes jõud-
 sid teaduseni, läksid paljumeel-
 duks teele, mis mis templini teisel
 pool legendikku, seega nimetati
 teoloogiat templiks. Kuigi nende in-
 neste töö oli raske, läksid paljud
 sellele teele...¹⁹ Sellis viis ravis
 Franklin väija keemalise, mis oli
 nõrgutatud rahu poolt ja ühis-
 tas taarust ring teadest.

Kuigi „Tulevise teadused“
 8. veebruarist 1780 aastast,²⁰ mis oli
 adresseeritud teaduse inglise
 keelele J. Priestley'le rõõmustas
 Franklini kiire teadusliku prog-
 ressi üle ja kinnustas, et ta sõn-
 dis nii vara. Tä oli kindel, et
 tänu teaduste arengule, ei ole
 enam kauget aeg, kui kõik in-
 mesed austavad ja mõistavad ühis-
 teist.

19 Н. М. Тольбуев. Вопросы философии... т. 2, 19-220.

20 А. Мерианске пробы миссии... т. 128.

Politiilist ja ühiskondlikku mõtlust kolooniates ratis ideoloogiline mõtlemine. Mõeldes 18. sajandit Ameerika filosoofia ajaloolane H. W. Schneider rõnitas, et „mitta kenagi varem filosoofiline mõte ja ühiskondlik - poliitiline tegevus ei ole olnud nii tihedalt seotud teineteisega.“¹²¹

18. sajandi algul hakati Põhja-Ameerika paigudes kohtades seni - sest intensiivsemalt tegelema uueste probleemidega, toimus nn. „Suur ärkanine“, mis paigudel jättis ühis üselle fanatismi. Seejuures oli tegevust eeskätt rändjutt leestajate stiimulise liikumisega, mis ei olnud seotud kirikuga. Näiliselt oli rändjutt leestajate liikumine demokraatliku iseloomuga ja sellega liitunud ka laiad rahvamassid. Inglise kirik oli kolooniates hirmutavalt vabadele meeleolude

---

Американизация промышленности...

kasvust ja raitis oma mõju vähenenust. Igasugune avalik väjastumine kiirab vastu oli võimatu ja deiste loeti uskumatuteks, ateistideks.

1956. aastal kutsus Peenasyevanig ülikooli professor üles kõiki eesti õppima Franklini filosoofiat, mis on sobiv kõigidele algajale. Esimondide ideede kujunenust ja kultuuri arengut tähistasid Ameerikas konserv ja usuline fanatism. Franklini anonüümised pamfletid ja paroodiad rõhendasid sellest, et ta ei astunud kiirab vastu avalikult väjast, vaid kasutas selleks kõiki võimalikke vahendeid, et purustada tolle aja religiooside vaateid. Tema religiooside kriitika mängis suurt osa kodulike valgustamisnõtte arengus Ameerikas. Tal ei ole spetsiaalseid töid, mis üldiselt käsitleks tema filosoofilisi vaateid

---

22. M. Tonogõp. Бонгоо переме.
lk. 214.

ja seetuvõtt religiooni, kuid see
tähtsaid mõtteid avaldada oma
"Autobiograafias."

Deism oli sel ajal ainekeseks
normeeks mõtteleses traditsioonilise
religiooni vastu. Nõrje avaldasid
Franklinile Voltaire, Rousseau ja
Chaptesbury raated. Deismi levi-
mine inglise kolooniates ei olnud
jehuslik, vaid see religioosne
suund oli noore Ameerika ko-
loniaalse ideoloogia. Deistide
juunal ei saanud vahetu in-
neste vaistes asjades ja andis
neile põhimõelise saavutada
oma eesmärgi. Selline religiooni
vabadus oli aga vajalik kodan-
likele revolutsiooni perioodil.

Kuna Franklin oli kõige vanem
ameerika valgustajatest, siis Paine'i
ja Jeffersoni antireligioosne te-
gevus oli ette valmistatud Frank-
lini poolt riiki ja religiooni krii-
tikaga. Zuba noorena leidis ta,
et paljud religiooni dogmad,
mis määravad inimese heaksuse.

selle, teised päävenisele, ei ole õiged.
 Religioosivastastes arvustustes
 püüdis Franklin jääda anonüüm-
 seks autoriks ja kirjutas uime
 all Silence Dogood, mis tõlkes
 tähendab „naikaineine tuleb ka-
 seks.

1725. aastal kirjutatud töös
 „Arutlused vabadusest ja häda-
 vajalikkusest, raudiingust ja kon-
 natuset“ väjendas Franklin oma
 vaateid moraale ja religioonile.
 Franklin astus väga vellestoni
 „Religioosi elemendi“ vastu deismi
 printsiipide kaitseks. „Vabaduse
 all“, kirjutas ta, „kõistelese rõ-
 rikord vastupanu puudumist
 ja teatud määrat on ne õig-
 lane. Kõik meie teod on meie va-
 baduse tulemus...“²³ Tema arutlus-
 te järgi, kui kõik on põhjuslikult
 tingitud, siis ei ole inimesel tahte-
 vabadust ja järelikult ei saa
 olla väärikust, ei headust ega
 surjust. Franklini arutlused pa-

Американизм и проблема немца...
 № 73.

rid kahtluse alla religioosse õpe-
tuse teisest maailmast oma nasku-
de ja taseodega.²⁴

Teõteine osa on aijutatud
doctri'i raadete mõjul ja Frank-
lin jätkab veel Vollostoni raadete
critiseerimist, mille järgi kannat-
tus ja nauting sõltuvad iga in-
nese vastuvõtte jõest. Franklin läh-
tus sellest, et elusolendite võime
tunda piina on see, ... mis eraldab
elu ja teadvust passiivsest ning
teadvuseta materias.²⁵ Tä astus
näeja hinge surematuse ja teise
maailma vastu. Franklin tegi
järelõuse, et pärast surma
ja keha hävinist ideed, mis on
peajus, hävivad samuti para-
tamatult. Ning sõltub keha
ja eksisteerib koos kehaaga. Tä
mõistis, et mõtlemine sõltub ma-

---

²⁴ Jeda tunnistab Franklini meija,
Marylandi ülikooli õppejõud A. Aldridge,
kes kirjutab: „Võib mõelda, et ml ajal
Franklin ei uskunud teie maailma
olemasolusse.“ (H. M. Тольгоду. Сводоуменее...
lk. 31.)

²⁵ Анепуканее проевеннени... lk. 75.

triadest algest - peajust, ja vii-
mas funktsioneerimine on otsesest
sõltuvuses kogu organismi tegevusest.
Ettekujutust sellest, et inimene
oma mõtete ja teadmistega on osake
loodusest, arendas ta pamphletis,
kuust näha meeldivaid unenägesid.¹²⁶ Autor tõestas, et seni ei
kujuta endast midagi „üleloomeliku“
mõel selle on oma põhjused.
Selles töös ilmusid Franklini
stiihiliselt materialistlikud
ettekujutused loodusest.

1728. aastal kujutas Franklin
töö „Religiooni mõjud ja usu funktsioonid.“¹²⁷ Seal jäudis ta otsusele, et lõpmatus
mõõdukustat palju olendeid
ilms jumalaid, kes on tunduvalt
üle inimesest... ja võimalik, et
need jumalad on surematud,
võib-olla et paljude rajadite
mõõdukusele nad asenduvad teis-
tega.¹²⁸ Tä nimetas jumalad ai-
nult tarkuse allikaks ja inimlik

126 В. Франклин. Избранные... Кн. 598-603.

127 И. М. Тольбукин. Свободолюбие... Кн. 35

128 Там же, Кн. 35.

mõistes peab jumala poole pöör-
duma ainult selleks, et suurenda-
da teadmist. Tä heitis kõrvale tee-
se maailma idee ja tunnetas kõi-
gepealt reaalselt olemasolevaid
asju, reaalsed loodust, mida tu-
leb õppida tundma ja millega
inimese tuleb võitleust pidada.

Veidi aega enne surma ir-
jutas ta kirja, milles esitas oma
vaated religioonile, kuid mis siid
vähemal suuresti muutunud.

"Mine usk on järgmine. Usun ih-
te jumalate - universaali loojat.
Usun seda, et ta parandab ma-
isma ja vabandust tuld teoda
dustada. kõige parem on teha
head teema lastele. Inimese hing
on suurem ja temasse suhtu-
tase õiglasele teises maailmas,
vastavalt teema võitumisele sel-
les maailmas...¹⁹

Stiikilise materialismi de needid
sõveneid Franklini maailmvaates
40. - 50. aastatel keses teema

А. М. Пухович. Исследования...
кн. 126.

teadlike tegevusega looduse mää-
rised. Tä näitas andale ette loodust
kui materia eri vormide avaldust
ja rida, et loodus areneb oma kind-
late seaduste järgi. Looduses eksis-
teerivad oma seadused ja inime-
sed peavad neid tundma. Elekt-
rit pidas Franklin üheks materia
esineisvormiks. Tä tuli kahele
tähtsale ja õigele järeldusele:
materia eksisteerib objektivalt ja
teadus sõltub materiaist.³⁰ Tä sel-
tas, et materia on püsiv, ei teki
ega hävi, vaid on igavene.

Franklini esmärgiks ja peä-
deks oli veel ühiskondala moraalselt
parandada ja saavutada
moraali täiuslikkust. Tä oli kindel,
et inimeste kõitumine sõltub
neist enesest, aga mitte olapää-
kastest jõududest. Majane kesti-
usk kõitis tema tähelepanu ja
veidi aega enne surma näitas
ta: "Mis muutub jeesusesse Naata-

---

³⁰ В. Франклин. Избранные. - кн. 32.

retist, siis minu arvamus on, et tema
 moraali ja religiooni õpetus, nagu
 ta selle meile jättis, on parim maailmas,
 ainult meele näib, et see
 õpetus alles mõtlesegestele muu-
 dateistele ja ainult koos paigede
 teiste korasajsete inglise dissiden-
 tidega³¹ on nähtuse tema jumalik-
 keses.³² Franklin pöördus ära ju-
 malikest imetusest, neid teennis-
 tas ajasolise kristuse asemel.
 Tema raated moraali probleemidele
 kaardid vastuolulist ilmsõnu.
 Raatades moraali religioosist
 sanatsioonist, koos religia avas
 ta aga võimaliku olewat rase-
 tada religiooni moraali levitamiseks,
 nii nagu religioon, tema avas-
 nuse järgi, võis kaasa aidata
 inimese kõitlenimoraidide välja-
 töötamiseks. Pa ei väsinud korda-
 must, et tegelik jumala austamine

³¹ Dissidiat - lahkumiline inim, kes
 kaadub kõrvale valitseva kiriku
 dogmadest.

³² Очерк нравственности ...
 lk. 134.

ei seisne mitte palvetes, vaid inimeste
kaas käitumises. Franklin loetles
kolmest vaimulikuuse näitajast³³
sõrgelt hõndu ta korralikkust,
tööamestest ja kokkahoidekkust.
Väib, et Franklin pidas kõige-
pealt silmas neid üldinimelise
moraali norme, mille ajaloos käi-
ges töötasid väija rahvamoosid,
ka vanajane kristus oli osa nen-
dest käitumisnormidest omas võt-
med, kuid Franklin ei hidenud
oma autleisi kristuse moraali
normidega.

B. Franklin oli esimene piibli
kritiseerijaid Ameerikas. Ta kasu-
tas religioosni väija normideks
ratiikilisi mõtteid ja kirjutas
1779. aastal anonüümise pamfleti
"Piibli ümber töötamine".³⁴ Franklin
põhjusdas piibli teasti parand-
mise vajalikkusest sellega, et muuta
jutevõime stiil kasuoleguks kaas.³⁵

³³ B. Franklin. Избранные... к. 482-483.

³⁴ Американские правительств... к. 119.

³⁵ Там же, к. 119.

Tema poolt parandateed tekstis
jumala kehtes rõõmuga samar-
tatakse inglise keelinga ja tema
ministrate kõnelusega.

Franklin astus välja südame-
taanduse nasadele peeldajana
ja nõudis kiriku voldumist regist.
1780. aastal selgitas ta oma keele-
kohta järgmiselt: „ Kui religioon
on hea, siis ta, ma olen veendun-
nud, säilitab end ise, kui ta
ei meeda end alal hoida... siis
on religioon halb.“³⁶

Inglise teadlane A. Robertson
ütles, et „deismilt on üks sama
materialismini“³⁷ kuid Franklin ei
tõinud seda samu.

Ta oli stiihilise materialismi
esindaja, iühiskonna arengu seades-
ta mõistmises jäi Franklin idea-
lismi positsioonile, kuid ta oli
esimene ameeriklane, kes tõstis
antiklerikalismi lippu.

36 H. M. Толстой. Вопросы философии...

37 H. M. Толстой. Свободного мышления...
lk. 237.
lk. 37.

Lõppsõnad

Silmapaistva Ameerika kodan-
like valgustaja ja demokraadi
B. Franklini elu ning tegevuse vastu
on huvi tundnud nii tema kaasaeg-
sed kui ka tänapäeva ajaloolased.

1956. aastal tähistati kõrgjal
B. Franklini 250. sünniaastapäe-
va. Sel puhul trükiti. Prardas
vestlus Franklini medali laure-
aadi akadeemik P. d. Kapitsaga,
kes lõpetas oma kõne järgmiste sõ-
nadega: „Franklin oli üks 18. sa-
jandi kõige populaarsemaid
inimesi ja põlvad tema surma
1790. aastal, tema suju võru,
tema kei suure teadlase ning
rahvaste vabaduse ja sõpruse eest

võitleja muulus laavad edasi
 edumeelse inimkonna mälestustes.
 Loodusteadesse kiire arengu epohil
 andis iga maa oma suure elukäi-
 ja... meie oleme tänulikud Ame-
 rika rahvale, kes andis inimkon-
 nale suure franklini.¹

B. Franklin nõudis käsitöölise
 perekonnas ja tal tuli hakata
 tööle varasest lapsepõlvest peale
 ning inseeva õppimise teel suuan-
 das ta laialdasi teadmisi nii
 praktiliseks eluks kui ka teadus-
 liseks tegevuseks.

F. Engels andis hinnangu 18. a-
 jandile: „Selle aja inimesed ei
 elanud veel tööjagatuse ojad, mille
 piiravad ja taastavad mõju ne
 näeme nii tihti nende järeltelli-
 jatel. Kriti iseloomulik on neile
 ne, et nad on kõik huvitatud
 oma ajastust, võtavad osa prak-
 tilisest võitlusest, lähevad kätte

---

¹ 250 лем со дня рождения
 Великого Франклина,
 „Правда“, № 17, 1956.

ühel või teisel parteiaga ja võitlevad, kes sõnaga, kes telega, kes mõõgaga, aga mõni neist nii ühe kui teisega ...¹²¹ Nii võib iseloomustada ka Benjamin Franklini mitmekülgset elu.

Kõige tema tegevus oli mõtud Ameerika rahva võitlusega sõltumatuse eest. Tä oli 1775. - 83. aasta kodanlike revolutsiooni üks tähtsamaid ideolooge, kes mõistis hõlpsa õiguse ja vabuse rahvast üles võitlema selle kaotamise eest.

Franklini diplomaatiline võit Prantsusmaal oli hindamatu teene tema kodumaaale.

Tä oli üks rahvusliku - rahvusliskennise initsiaatoreid Ameerikas. Franklin pooldas kolooniate ühinemist, nende õiguste laiendamist ja kolooniate isemisarst nii majanduse kui ka poliitika valdkonnas. Temaale kuulub esimene Põhja - Ameerika kolooniate liidu

2 В. Маркс и Ф. Энгелс. Сочинения введени к «дела американских колоний» сочинения м. XIV, Москва - Ленинград 1931, стр. 476-477.

projekt, mis esitati esmakordselt 1754. aasta juunis Albany kongressil. Ja ideed tegid läbi progressiivse ariugu, sest algul pooldas Franklin küll kolooniate ühinenist, kuid mitte lahkumist Inglismaast. Pärast aastaid ^{higem} ta nõistis, et ainuke õige tee on lõplikult lahuda külla emamaast ja seaduda poliitiline ning majanduslik iseseisvus.

Franklin idealiseeris kapitalistlikku korda ja tootmist ning vaadles ettevõtte omanike ja kaupmeeste sissetulekut kui õiglase tasu nende tegevuse eest. Ta kaitses kolooniate kodanuse heve perioodil, mil kodanuse oli veel progressiivne klass. Franklin avaldas arvamusel päjude majanduskaude kohta, kuid üle kõige hindas ta põllumajandust, mida luges kõige kasulivaks tegevusalaks.

Ja ei pooldanud vallutusõudu ja võitles selle eest, et riik

riikide vahel eksistentsiaal sõbra-
riigid ja rahumeelsed suhted.
Õiglaseks pidas Franklin ainult
vabastussõda nõrkamaiste vallu-
tajate vastu.

Tema kui kodanlik valgustaja
ja demokraat oli arvamisel, et
peamiseks ülesandeks on tegeleda
rahvamaaside ümberkannatamise-
ga, mis ei oleud antud olekor-
ras meidugi võimalik. Tä tege-
lus pidevalt ka valgustusideede
propageerimisega rahva hulgas.
1728. aastal organiseeriti Franklini
estvedamiseks Philadelphias ka.
suur - kõitööliste ja kaup-
meeste ring, kus tegeleti filosoofia,
moraali ja poliitika proble-
midega.

Suurt tähelepanu pööras Frank-
lin moraaliküsimuste läkitööta-
misle. Tema väikekodanlike mo-
raali olemust väljendab hästi
mõttevõrk. Tema sõlti kisa piis-
ti", kuid Franklini kombõpe-
tusest võib leida ka üldinim-

lõkke nõuandeid ja kinnuskehti
norge, kunagi ära jätta hõuske-
tööd, mida võid teha täna.

Antiise iniskondliku tegevuse
kõrval leidis Franklin aega tege-
da teaduse ja tehnika proble-
miduga ning tunda huvi elektri
saladuste vastu.

Keegi progressivne iniskond
sattub austusega ellise pärar-
dusse, mis jäi neile Franklini tes-
ti näol. Pärast tema surma ilmus
ühes Pariisi ajalehes artikkel, mil-
les eselõnustati hästi B. Frankli-
ni kei suurt iniskonnategelat
ja teadlast: „Prantsusmaa kaotas
tema näol süra sõbra, Amrika-
oma parima inimese, kes rinas-
tas maailma uute avastustega...
Ta pälvis kõrged auavaldusi,
nida asetati talle tema kodu-
maa. Ta suri, kui tema nime
ülilati rahel kontineadil ja ajal,
mil algas rahu rahvaste rahel
arab tema nimele loetuseid
helgile tullevikule. vähe leidub

inimesi, kes oleksid nii õnnelikud,
kui Franklin.³

3 M. M. Раговекий, lk. 226.

Резюме

Северо-Американские колонии в 18 веке дали первого выдающегося ученого и политика с прогрессивными взглядами, идеолога формирующейся американской буржуазии, писателя Б. Франклина (1706-1790).

Целью данной дипломной работы является дать обзор о деятельности Франклина, как признанного общественного и политического деятеля, как просветителя.

Источником для написания данной работы послужили «Избранные произведения» Б. Франклина, где собран целый ряд важных его работ

и отдельным изданием „Автобиография.“ В последнем произведении выражены его взгляды по проблемам морали, религии и обличительных нападков, а также соображения Франклина в области экономики и политики.

Три разделены дипломной работы соблюдаю принцип, чтобы каждая глава была бы посвящена какой-либо теме. В первой главе рассматриваются биография и формирование взглядов Франклина.

Б. Франклин родился в Бостоне, в бедной семье ремесленника и очень рано начал работать в типографии старшего брата. Путём самообразования он достиг того, что стал одним из образованнейших людей своего времени. Уже в молодости уделял Франклин много времени общественно-политической работе. В 1727 г.

Бранкман основан кружок взаимной помощи для пополнения знаний и усовершенствования моральных качеств, который был назван Хуманой. В 1729-48 г.г. он издавал «Pennsylvania Gazette», ставшую скоро самой распространённой газетой в Северной Америке и ежегодник «Poor Richard's Almanack», ставший очень популярным среди колонистов.

Взгляды Бранкмана формировались под влиянием Локка и французских мыслителей 18 века.

Во второй главе рассказывается о работе в области экономики. В этой области Бранкман высказывал гениальнейшие догадки, в частности в отношении природы стоимости, которую он считал необходимым измерять количеством замороженного труда.

Впоследствии это положение Франклина получило высокую оценку К. Маркса. При оценке отдельных отраслей экономики на первое место он ставил сельское хозяйство, как самое полезное и выгодное поле действия. Его симпатии принадлежали фермерам и ремесленникам и считал, что общество обязано их защищать, особенно в военное время.

Франклин осуждал войну и одобрял дружеские отношения между странами. Справедливой считал только войну американцев за свободу и независимость.

В следующей главе рассматривается деятельность Франклина дипломатом и его роль в Освободительной войне. Франклину принадлежат первый проект союза Северо-американских коно-

ний, который он предложил конгрессу представителей колоний в Олбани в 1754 г. Это был компромиссный план и не управлял колонии. Он предложил объединить колонии, но не отделяться от Англии. Позже Франклин изменил своё отношение к этому вопросу и одобрял полное отделение колоний от метрополии.

В 1776-85 г.г. он был американским послом в Париже. Его дипломатическая деятельность сыграла большую роль в достижении независимости Америки. Франклин принимал участие и в составлении «Декларации независимости».

В четвертой главе «Франклин — учёный и просветитель» основное внимание уделяется его борьбе за освобождение угнетённых на-

редов, деятельности для про-
паганды образования и расп-
ространению просветитель-
ских идей.

Как наиболее дальновид-
ный идеолог буржуазии,
Франклин был противником
рабства.

Человек большой скромнос-
ти, добрый, с широким
кругозором Франклин вошел
в историю как великий дея-
тель, трудившийся на благо
людей, как один из самых
выдающихся людей на аме-
риканской земле.

Kasutatud kirjanduse
nimikirii

I Marksismi-leninismi klassikud

Marx, K. Kapital I, Tallinn 1953.

Marx, K. Poliitilise ökonomia kriitikat,
Tallinn 1965. (K. Marx. Poliitilise...)

Маркс, К. и Энгелс, Ф. Старое введение
к „диалектике природы“,
Сочинения, т. XIV, Москва -
Ленинград 1931. к. 475-492.

Lenin, V. I. Kirii Amerika töölistele,
Teosed, 28. k., Tallinn 1955. к. 44-57.

II Allikad

Франклин, В. Избранные произве-
дения, Москва 1956. (В. Франклин,
Избранные...)

III Kirjandus

Американские просветители,
т. I, Москва 1968. (Американские
просветители...)

Анненская, А. Н. Детство и
юность Вильяма Франк-
лина, ЕПБ 1893. (А. Н. Анненская...)

Баскин, М. П. Выдающийся амери-
канский мыслитель, "Вопросы
философии", № 6, 1955. к. 70-80.
(М. П. Баскин...)

Белявская, И. А. В. Франклин -
дейтель национально-осво-
бодительного движения аме-
риканского народа, "Вопросы
истории", № 10, 1956. к. 32-45.
(И. А. Белявская)

Владимиров, В. Н. Франклин,
Москва 1934. (В. Н. Владимиров)

Тольдберг, Н. М. Вопросы религии
в трудах В. Франклина,
"Ежегодник музея истории
религии и атеизма", т. VI
Изд. АН СССР Москва - Ленинград 1962.
(Н. М. Тольдберг. Вопросы религии...)

Тольдберг, Н. М. Свободомыслие и
атеизм в США (XVIII - XIX вв.),
Москва - Ленинград 1965.
(Н. М. Тольдберг. Свободомыслие...)

250 лет со дня рождения
Венсана Франклина,
'Правда', № 17, 1956.

Деборин, А. М. Социально - поли-
тические учения нового вре-
мени, т. I, Москва 1958.
(А. М. Деборин)

Ефимов, А. В. Очерки истории
США, Москва 1958. (А. В. Ефимов)

Казакевич, В. А. Воззрения Веллс-
мина Франклина по эконо-
мическим вопросам (к 250-
летию со дня рождения),
«Вопросы экономики», № 2, 1956.
к. 114-121. (В. А. Казакевич)

Новые материалы о Веллсине
Франклин, «Новое время», № 44,
1956. к. 31.

Очерки новой и новейшей
истории США, т. I, Москва 1960.
(Очерки новой...)

Парриетон, В. Л. Основные
черты американской
культуры, т. I, Москва 1962.
(В. Л. Парриетон)

Радовский, М. И. Веллсина
Франклин 1706-1790, Москва-
Ленинград 1965. (М. И. Радовский)

Рочестер, А. Американский
капитализм 1607-1800,
Москва 1950. (А. Рочестер)

Фостер, Ч. З. Негритянский на-
род в истории Америки,
Москва 1955.

(Ч. З. Фостер. Негритянский...)

Фостер, Ч. З. Обзор политической
истории Америки, Москва 1955.
(Ч. З. Фостер. Обзор политической...)

Фурсенко, А. А. Американская
буржуазная революция
XVIII века, Москва - Ленинград
1960. (А. А. Фурсенко)

Crane, V. W. Benjamin Franklin
and a Rising People, Boston 1954.
(V. W. Crane)

Curtis, G. T. History of the origin,
formation and adoption of
the constitution of the United
States with notices of its
principal framers, volume I,
New York 1863. (G. T. Curtis)

The Record of the celebration of
the two hundredth anniversary
of the birth of Benjamin Franklin,
under the auspices of the Ameri-
can philosophical society held
at Philadelphia for promoting
useful knowledge, April the seven-
teenth to April the twentieth,
A. D. Nineteen hundred and six,
volume I, Philadelphia 1906.
(The Record of the celebration...)

Stourzh, G. Benjamin Franklin
and American Foreign Policy,
Chicago 1956. (G. Stourzh)

Sisukord

Sissejuhatus	lk. 2.
I peatükk	
B. Franklini maailmavaate kujunemine ja poliitilise tegevuse algus	lk. 11.
II peatükk	
B. Franklini võitlus Ameerika iseseisvuse eest	lk. 49.
III peatükk	
B. Franklini sotsiaal- poliitilised vaated	lk. 87.
IV peatükk	
Franklin kui humanist ja valgustaja	lk. 115.
Lõppsõna	lk. 143.
Resümee	lk. 150.
Kasutatud kirjanduse nimekiri	lk. 156.